

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Центральноукраїнського
державного університету

імені Володимира Винниченка

доктор юридичних наук, професор

Євген СОБОЛЬ

«26» березня 2026 року

ВИСНОВОК**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації**

Михальченко Наталії Вячеславівни на тему: «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Витяг з протоколу фахового семінару кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка від 26 березня 2026 року.

ПРИСУТНІ на фаховому семінарі члени кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка:

– Філоненко Оксана Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри освітніх наук.

– Дубінка Микола Михайлович, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітніх наук.

– Савченко Наталія Сергіївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітніх наук.

– Окольніча Тетяна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітніх наук.

– Бабенко Тетяна Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітніх наук.

– Ляшенко Ростислав Олександрович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітніх наук.

– Черненко Олександр Володимирович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітніх наук.

– Неборак Катерина Олександрівна, ст. викладач кафедри освітніх наук.

Інші присутні на засіданні фахового семінару кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка:

– Михальченко Наталія Вячеславівна, здобувач.

– Котелянець Наталка Валеріївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

– Мартін Аліна Миколаївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

– Котелянець Юлія Сергіївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Порядок денний: обговорення основних наукових результатів дисертації Михальченко Наталії Вячеславівни «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Рецензенти:

– Савченко Наталія Сергіївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

– Окольніча Тетяна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

– Дубінка Микола Михайлович, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Головуючим на засіданні фахового семінару обрано Дубінку Миколу Михайловича, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Дубінка М. М.: Шановні члени кафедри освітніх наук, рецензенти, запрошені. Розпочинаємо засідання: на порядку денному обговорення основних наукових результатів дисертації Михальченко Наталії Вячеславівни «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Дисертаційне дослідження виконано до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний № 0116U003481). Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри початкової та дошкільної освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

«Інноваційно-освітній простір ЗВО як умова успішної самореалізації студентів – майбутніх вчителів початкових класів» (№ 0122U001758) та кафедри початкової освіти Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова «Теоретико-методичні засади наступності в освітньому процесі дошкільної та початкової освіти» (№ 0124U001819).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 2 від 09 березня 2026 р.).

Для викладу основних положень дисертаційного дослідження слово надається Михальченко Наталія Вячеславівна.

Михальченко Н. М.: Шановні члени кафедри, рецензенти, присутні дозвольте представити результати дисертаційного дослідження на тему: «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів».

Актуальність теми дослідження концептуальних та методологічних засад підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів зумовлена сучасними трансформаціями української освіти, орієнтованими на формування особистості, здатної до самопізнання, саморозвитку та усвідомленого навчання. У контексті реалізації реформи Нова українська школа пріоритетного значення набуває компетентнісний підхід, який передбачає розвиток у здобувачів освіти критичного мислення, здатності до самооцінювання, аналізу власної діяльності та відповідальності за результати навчання. Саме рефлексія є механізмом, що забезпечує усвідомлення учнями способів навчальної діяльності, сприяє формуванню метакогнітивних умінь і навичок навчатися впродовж життя.

Особливої ваги проблема розвитку рефлексії набуває в молодшому шкільному віці, який є сенситивним періодом становлення основ навчальної діяльності, довільності поведінки та внутрішньої позиції школяра. У цей період закладаються підвалини здатності дитини аналізувати власні дії, оцінювати результати, усвідомлювати труднощі та шляхи їх подолання. Водночас практика початкової освіти засвідчує, що розвиток рефлексії часто має епізодичний характер і не завжди ґрунтується на науково обґрунтованій методології.

Аналіз наукових джерел свідчить про наявність значної кількості праць, присвячених проблемам професійної підготовки майбутніх учителів, формуванню їхньої педагогічної компетентності, розвитку рефлексивної культури педагога. Однак питання цілісного концептуального та методологічного обґрунтування підготовки майбутніх учителів саме до розвитку рефлексії молодших школярів залишається недостатньо систематизованим. Існує потреба в розробленні теоретично виваженої моделі такої підготовки, визначенні її принципів, закономірностей, методологічних підходів, структурно-функціональних компонентів та педагогічних умов реалізації.

Додаткової актуальності дослідженню надають виклики воєнного стану та соціальних трансформацій в Україні, що актуалізують потребу у формуванні в дітей умінь саморегуляції, усвідомлення власних емоцій і дій, здатності до внутрішньої стійкості. Рефлексія виступає важливим ресурсом психологічної підтримки та розвитку суб'єктності молодшого школяра.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати нормативно-правову базу та сучасні концепції розвитку вищої освіти щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.

2. Обґрунтувати авторську концепцію підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.

3. З'ясувати сутність рефлексії як психолого-педагогічного феномену та розкрити особливості її розвитку в молодшому шкільному віці.

4. Узагальнити стан розробленості проблеми підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів у вітчизняному й зарубіжному науковому дискурсі.

5. Визначити структуру, критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів і розробити методику її діагностики.

6. Розробити систему та спроектувати модель системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.

7. Обґрунтувати педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів.

8. Створити й упровадити в освітню практику закладів вищої освіти методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.

9. Експериментально перевірити ефективність системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – теоретичні й методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.

Узагальнимо основні результати дослідження відповідно до логіки поставлених завдань.

Відповідно до першого завдання у дисертації визначено нормативну та законодавчу базу проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. Аналіз чинних освітніх документів засвідчує, що сучасне законодавство України створює належні правові та концептуальні передумови для реалізації цього завдання. Зокрема, положення Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту» та Закон України «Про повну загальну середню освіту» закріплюють компетентнісний підхід як методологічну основу освітнього процесу, наголошують на розвитку критичного мислення, здатності до самооцінювання, відповідальності та саморегуляції, що безпосередньо пов'язано з формуванням рефлексивних умінь учнів. Концепція «Нова українська школа» та Державний стандарт початкової освіти орієнтують освітній процес на особистісно орієнтоване та діяльнісне навчання, педагогіку

партнерства, формувальне оцінювання, розвиток наскрізних умінь, серед яких рефлексія розглядається як необхідна складова навчальної діяльності молодших школярів. Доведено, що нормативно-правова база не лише декларує необхідність розвитку рефлексії учнів початкової школи, а й визначає підготовку педагога до цієї діяльності як важливий компонент його професійної компетентності.

Розглянуто проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів у контексті сучасних концептуальних моделей розвитку вищої освіти. Концептуально значущими визначено: переорієнтацію педагогічної освіти від знанневої моделі до компетентнісно-гуманістичної; утвердження людиноцентричної та студентоцентрованої моделей, за яких студент є активним суб'єктом навчання; ціннісно-орієнтовану парадигму вищої освіти, що поєднує професійну підготовку з формуванням відповідальної особистості; а також рефлексивну модель розвитку вищої школи, у межах якої усвідомлення, самоаналіз і критичне переосмислення власної діяльності стають провідними механізмами професійного становлення.

Згідно другого завдання обґрунтовано авторську концепцію підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів як цілісну науково обґрунтовану систему, що інтегрує методологічний, теоретичний і технологічний концепти. Методологічний концепт визначає філософські та наукові засади дослідження і ґрунтується на комплексі взаємопов'язаних підходів: гуманістичному, системному, діяльнісному, особистісно орієнтованому, компетентнісному, технологічному, інтегративному, партисипативному, контекстному, синергетичному, акмеологічному, аксіологічному, рефлексивному, що забезпечують цілісне бачення проблеми. Теоретичний концепт розкриває сутність рефлексії як психолого-педагогічного феномена, особливості її розвитку в молодшому шкільному віці та специфіку професійної підготовки майбутнього вчителя. Його основу становлять ідеї розвивального та особистісно орієнтованого навчання, а також положення теорії змішаного навчання, що поєднує традиційні й дистанційні форми організації освітнього процесу. Технологічний концепт окреслює практичні шляхи реалізації підготовки майбутніх учителів і передбачає використання рефлексивно-діяльнісної технології, інтерактивних методів навчання, проєктної та кейс-технології. Їх застосування сприяє формуванню професійної рефлексії студентів, розвитку здатності аналізувати педагогічні ситуації, проєктувати освітній процес і створювати власні методичні розробки з розвитку рефлексії в початковій школі.

Відповідно до третього завдання з'ясовано сутність рефлексії як психолого-педагогічного феномену та розкрити особливості її розвитку в молодшому шкільному віці. Рефлексія розглянута як психолого-педагогічний феномен у контексті розвитку особистості молодшого школяра. Доведено, що рефлексія є базовим психолого-педагогічним механізмом розвитку особистості дитини, який забезпечує інтеграцію різних аспектів її досвіду в цілісну систему саморозуміння. У цьому контексті рефлексія виконує інтегративну функцію, поєднуючи пізнавальні досягнення з емоційним переживанням і регуляцією поведінки, що є необхідною умовою становлення цілісної, психологічно стійкої особистості. Разом із тим теоретичний аналіз засвідчив, що розвиток рефлексії не є

автоматичним наслідком вікового зростання або самого факту навчання у школі. Він потребує цілеспрямованого педагогічного супроводу, який враховує вікові можливості дитини, індивідуальну варіативність розвитку та потенційні ризики надмірного або некоректного оцінювання.

Згідно четвертого завдання узагальнено стан розробленості проблеми підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів у вітчизняному й зарубіжному науковому дискурсі. Встановлено, що у вітчизняній психолого-педагогічній науці сформовано достатньо розвинену теоретичну базу щодо осмислення професійної підготовки вчителя початкової школи як цілісного, багатовимірного процесу, зорієнтованого на формування педагогічної майстерності, професійної суб'єктності, здатності до саморегуляції, самоосвіти та безперервного професійного розвитку. У межах цього дискурсу рефлексія послідовно розглядається як професійно значуща категорія, внутрішній механізм осмислення діяльності та чинник якості педагогічних рішень. Доведено, що ключовим положенням зарубіжних досліджень є чітке розмежування рефлексивної підготовки вчителя та формування його здатності розвивати рефлексивні уміння школярів. Перша спрямована на становлення рефлексивного професіонала, здатного аналізувати власну педагогічну діяльність, приймати обґрунтовані рішення та здійснювати саморозвиток. Друга ж передбачає опанування вчителем педагогічних стратегій і механізмів, що дозволяють переводити рефлексію з рівня професійного самоспостереження на рівень навчальної діяльності учнів.

Відповідно до п'ятого завдання визначено структуру, критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів і розроблено методiku її діагностики. Мотиваційно-ціннісний компонент визначає гуманістичну спрямованість професійної діяльності майбутнього вчителя та його усвідомлене ставлення до розвитку рефлексії як важливої умови особистісного зростання дитини. Він уточнюється через однойменний критерій та включає такі показники: стійкий інтерес до проблеми рефлексії молодших школярів; усвідомлення значущості рефлексії для розвитку особистості дитини; орієнтація на гуманістичні, суб'єкт-суб'єктні взаємини з учнями. Когнітивний компонент характеризує рівень засвоєння психолого-педагогічних і методичних знань, необхідних для науково обґрунтованого розуміння сутності рефлексії, її видів і вікових особливостей розвитку в молодшому шкільному віці. Розкривається через однойменний критерій з показниками: знання сутності й видів рефлексії (особистісна, інтелектуальна, комунікативна тощо) у молодших школярів; розуміння вікових можливостей розвитку рефлексії; володіння класифікаціями методів і прийомів її формування. Операційно-діяльнісний компонент відображає практичну здатність майбутнього вчителя реалізовувати рефлексивний підхід у педагогічній діяльності та розкривається через однойменний критерій з показниками: уміння планувати в уроці блоки/етапи рефлексії; використання різних форм рефлексивної діяльності (усна, письмова, ігрова, візуальна); здатність моделювати рефлексивні завдання, запитання, ситуації. Рефлексивно-особистісний компонент має метарівневий характер і виконує функцію внутрішнього регулятора професійної

діяльності. Одноійменний критерій включає такі показники: регулярне здійснення самоаналізу conducted занять; критичне осмислення власних педагогічних дій, готовність визнавати й виправляти помилки; прагнення до саморозвитку, самоосвіти з проблеми рефлексії.

На основі визначених критеріїв і показників окреслено три рівні готовності: високий (творчо-рефлексивний), середній (функціональний) і низький (репродуктивний). Високий рівень характеризується цілісною інтеграцією всіх компонентів та сформованістю рефлексивної педагогічної позиції. Середній рівень відображає часткову узгодженість знань, мотивації та практичних умінь. Низький рівень засвідчує фрагментарність підготовки, недостатню сформованість компонентів і відсутність їх системної взаємодії.

Результати дослідження засвідчили, що на констатувальному етапі переважають середній і низький рівні готовності як в експериментальній, так і в контрольній групах. Високий рівень виявлено у незначній частини респондентів, що свідчить про фрагментарність і несистемність сформованих умінь та установок. Отримані дані підтверджують наявність потенціалу до розвитку досліджуваного феномену, однак засвідчують відсутність його цілісної інтеграції як стійкої професійної якості, що обґрунтовує необхідність подальшого формувального впливу.

Згідно шостого завдання розроблено систему підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, яка постає як взаємопов'язана сукупність цільово-ціннісного, нормативно-організаційного, змістово-теоретичного, операційно-методичного, практико-рефлексивного та результативного компонентів. Цільово-ціннісний компонент визначає стратегічні орієнтири системи й ґрунтується на гуманістичній та демократичній парадигмі освіти. Він спрямовує підготовку на формування професійної позиції вчителя та визначає рефлексію як засіб розвитку суб'єктності молодшого школяра і водночас як власну професійну норму. Нормативно-організаційний компонент реалізується через структуру освітньо-професійних програм, що конкретизують вимоги державних стандартів і забезпечують інституційну впорядкованість підготовки. Змістово-теоретичний компонент становить інтелектуальне ядро системи, оскільки саме через зміст навчальних дисциплін відбувається формування професійного мислення, засвоєння наукових уявлень про сутність рефлексії та способи її розвитку в початковій школі. Операційно-методичний компонент забезпечує перехід від знань і цінностей до конкретних педагогічних дій, формуючи вміння проєктувати та реалізовувати рефлексивно орієнтовану діяльність. Практико-рефлексивний компонент є інтегративним рівнем, на якому відбувається апробація та трансформація знань і умінь у реальну професійну здатність діяти. Результативний компонент фіксує сформованість цілісної професійної готовності системно й усвідомлено організовувати рефлексивну діяльність учнів.

Спроектовано модель системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. Механізм реалізації моделі ґрунтується на взаємодії функціональних блоків: цільово-ціннісного (визначає концептуальні орієнтири та визначає наукову логіку побудови підготовки),

змістово-теоретичного (охоплює сукупність педагогічних умов), операційно-методичного (забезпечує реалізацію через методи, форми й засоби навчання), діагностичного (забезпечує оцінювання динаміки й зворотний зв'язок) та результативного (передбачає позитивну динаміку сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів). Їх узгоджена взаємодія формує замкнений педагогічний контур: цінності визначають мотивацію, зміст формує знання, діяльність забезпечує практичні вміння, рефлексія сприяє самокорекції, а діагностика дає можливість коригувати процес підготовки.

Відповідно до сьомого завдання обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, котрі розглядаються як взаємопов'язана сукупність організаційних, змістових і технологічних детермінант, що створюють необхідний освітній контекст для трансформації теоретичних знань у внутрішньо прийняті професійні переконання та дієві педагогічні вміння. Перша педагогічна умова – ціннісно-мотиваційна орієнтація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на розвиток рефлексії як базової якості особистості молодшого школяра, визначає аксіологічний вимір професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів та передбачає усвідомлення рефлексії як педагогічної цінності, що забезпечує становлення суб'єктності молодшого школяра, розвиток його здатності до осмислення власного досвіду, саморегуляції навчальної діяльності та формування відповідального ставлення до результатів власних дій. Друга педагогічна умова – створення рефлексивно насиченого освітньо-цифрового середовища професійної підготовки, котра постає як глибинна трансформація освітнього середовища, що змінює способи взаємодії, пізнання, оцінювання та професійної самоідентифікації педагога. Третя педагогічна умова – практико-орієнтований характер професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, котра постає закономірним етапом переходу від ціннісно-мотиваційного та середовищного забезпечення підготовки до формування операційно-діяльній готовності як інтегративного результату професійного становлення.

Згідно до восьмого завдання розроблено методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії учнів початкової школи, котре розглядалося як цілісна сукупність змістових модулів, форм організації навчання, інтерактивних технологій, цифрових ресурсів, діагностичних процедур і практико-орієнтованих завдань, спрямованих на поетапне формування у майбутніх учителів здатності проєктувати, організовувати й аналізувати рефлексивну діяльність молодших школярів. Методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії учнів початкової школи виступає практико-орієнтованим механізмом реалізації розробленої сукупності педагогічних умов і створює необхідні передумови для досягнення позитивної динаміки сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.

Відповідно до дев'ятого завдання експериментально перевірено ефективність системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до

розвитку рефлексії молодших школярів. Зіставлення результатів констатувального та формувального етапів експерименту дозволяє зробити висновок про те, що впроваджена система підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів забезпечила комплексний, системний і результативний вплив на всі структурні компоненти професійної готовності, що емпірично доводить її ефективність і наукову обґрунтованість.

Дякую за увагу!

Здобувачці було задано **10 запитань**, на які вона надала обґрунтовані відповіді та пояснення.

Запитання задавали:

Філоненко Оксана Володимирівна, завідувач кафедри освітніх наук, доктор педагогічних наук, професор. Шановна Наталіє Вячеславівно, уточніть, які концептуальні моделі Ви визначили значущими щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів?

Михальченко Н. В.: Дякую за запитання. Проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів розглянуто у контексті сучасних концептуальних моделей. Концептуально значимим для підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів визначені наступні. Концепція людиноцентричної освіти, котра розглядається як підхід до організації освітнього процесу, у центрі якого перебуває особистість студента, його потреби, здібності, інтереси та цінності. Концепція студентоцентрованого навчання, котре розглядається як освітня концепція, у якій центральною фігурою освітнього процесу є студент як активний суб'єкт навчання, а не пасивний отримувач знань. Ціннісно-орієнтована концепція вищої освіти як підхід до організації освітнього процесу у ЗВО, за якого головною метою є не лише передача знань і формування професійних компетентностей, а й виховання особистості з чіткою системою цінностей, відповідальної перед суспільством. Рефлексивна модель розвитку вищої школи як підхід до модернізації університетської освіти, за якого ключовим механізмом розвитку стає усвідомлення, самоаналіз і критичне переосмислення власної діяльності всіма учасниками освітнього процесу. Важливим вважаємо, переорієнтацію педагогічної освіти від знанневої моделі до компетентнісно-гуманістичної, котра є закономірним етапом модернізації освітньої системи та спрямована на формування професійно компетентного, творчого та морально зрілого вчителя, здатного ефективно діяти в реальних умовах освітньої практики.

Котелянець Юлія Сергіївна, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, доктор педагогічних наук, доцент. Шановна Наталіє Вячеславівно, уточніть, що Ви розумієте під поняттям «рефлексія»?

Михальченко Н. В.: Дякую за запитання. У процесі дослідження було виявлено багато ракурсів до осмислення феномена «рефлексії». Отже, Рефлексія це базовий психолого-педагогічний механізм розвитку особистості дитини, який забезпечує інтеграцію різних аспектів її досвіду в цілісну систему саморозуміння. Рефлексію розглядаємо як одне з важливих психічних новоутворень. Через рефлексію навчальна діяльність набуває для молодшого школяра особистісного сенсу: знання перетворюються на інструмент самозміни; успіхи й труднощі – на

джерело пізнання власних ресурсів і обмежень; соціальна взаємодія перетворюється на простір усвідомлення себе серед інших. Ефективно організований психолого-педагогічний супровід передбачає створення такого освітнього середовища, у якому рефлексія актуалізується як ресурс осмислення досвіду, а не як джерело тривоги чи самозвинувачення.

Мартін Аліна Миколаївна, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, доктор педагогічних наук, доцент. Шановна Наталіє Миколаївно, у мене до Вас 2 запитання: 1. Які висновки вами зроблені за результатами вивчення зарубіжних наукових підходів з вивчення досвіду підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів? 2. Які емпіричні методи Ви використали у своєму дослідженні?

Михальченко Н. В.: Дякую за запитання. Розглянуто зарубіжні наукові підходи та досвід підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексивних умінь школярів. Доведено, що ключовим положенням зарубіжних досліджень є чітке розмежування рефлексивної підготовки вчителя та формування його здатності розвивати рефлексивні уміння школярів. Перша складова зарубіжного наукового підходу - рефлексивна підготовка вчителя спрямована на становлення рефлексивного професіонала, здатного аналізувати власну педагогічну діяльність, приймати обґрунтовані рішення та здійснювати саморозвиток. Друга - формування його здатності розвивати рефлексивні уміння школярів. передбачає опанування вчителем педагогічних стратегій і механізмів, що дозволяють переводити рефлексію з рівня професійного самопостереження на рівень навчальної діяльності учнів. У сучасних теоріях навчання (А. Вільямс, М. Саймон) рефлексія дедалі частіше інтерпретується як саморегулятивний механізм навчальної діяльності. Зарубіжні дослідники як Р. Феррі, С. Ізумі-Тейлор, М. Гаган підкреслюють, що рефлексивні уміння учнів мають діяльну природу і виявляються в здатності школяра усвідомлювати логіку власного навчання. Так К. Лупнцікі, П. Дженкінс, А. Берд, Л. Джонс стверджують, що підготовка майбутніх учителів до розвитку рефлексивних умінь школярів розглядається не лише як результат опанування окремих курсів, а як наслідок функціонування цілісної системи організаційних умов, що забезпечують безперервність рефлексивного розвитку. У дослідженнях Р. Феррі та Г. Гріфрата наголошується на важливості систематичного ведення рефлексивних щоденників сприяє розвитку аналітичного мислення майбутнього вчителя. Дослідження З. Генка та Г. Тінмаза підкреслюють важливість ведення портфоліо вчителем. В цілому, у зарубіжному дискурсі наголошується, що наявність у вчителя розвиненої рефлексивності не гарантує автоматично його готовності формувати рефлексивні уміння школярів, оскільки останнє потребує окремого педагогічного дизайну та спеціально сформованих умінь.

Щодо другого зауваження зазначу, що у роботі використано такі емпіричні методи дослідження: педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ювання, опитування, тестування, бесіди зі студентами та викладачами закладів вищої освіти. Емпіричні методи дали змогу з'ясувати рівень обізнаності майбутніх учителів щодо сутності рефлексії, їхнє ставлення до її розвитку в учнів початкової школи та готовність застосовувати відповідні методики на практиці. Так, на етапі

констатувального експерименту під час комплексної діагностики рівнів готовності вчителів було використано метод тестування, а саме тест «Потреба в досягненнях» для вивчення мотиваційно-ціннісного компоненту структури готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів. Також, метод опитування, а саме опитувальник рівня рефлексивності Дж. Гранта для вивчення рефлексивно-особистісного компоненту структури готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів.

Котелянець Наталка Валеріївна, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, доктор педагогічних наук, професор. Шановна Наталіє Миколаївно, у мене до Вас 2 запитання: 1. Схарактеризуйте показники критеріїв готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів? 2. Ви здійснили комплексну діагностику рівнів готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів. Які рівні готовності ви визначаєте в своєму дослідженні?

Михальченко Н. В.: Дякую за запитання. За результатами комплексної діагностики рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, визначено структуру цієї готовності, обґрунтовано систему критеріїв, показників. Мотиваційно-ціннісний компонент визначає гуманістичну спрямованість професійної діяльності майбутнього вчителя та його усвідомлене ставлення до розвитку рефлексії як важливої умови особистісного зростання дитини. Мотиваційно-ціннісний компонент уточнюється через однойменний критерій та включає такі показники: стійкий інтерес до проблеми рефлексії молодших школярів; усвідомлення значущості рефлексії для розвитку особистості дитини; орієнтація на гуманістичні, суб'єкт-суб'єктні взаємини з учнями. Когнітивний компонент характеризує рівень засвоєння психолого-педагогічних і методичних знань, необхідних для науково обґрунтованого розуміння сутності рефлексії, її видів і вікових особливостей розвитку в молодшому шкільному віці. Когнітивний компонент розкривається через однойменний критерій з показниками: знання сутності й видів рефлексії (особистісна, інтелектуальна, комунікативна тощо) у молодших школярів; розуміння вікових можливостей розвитку рефлексії; володіння класифікаціями методів і прийомів її формування. Операційно-діяльнісний компонент відображає практичну здатність майбутнього вчителя реалізовувати рефлексивний підхід у педагогічній діяльності. Операційно-діяльнісний компонент розкривається через однойменний критерій з показниками: уміння планувати в уроці блоки/етапи рефлексії; використання різних форм рефлексивної діяльності (усна, письмова, ігрова, візуальна); здатність моделювати рефлексивні завдання, запитання, ситуації. Рефлексивно-особистісний компонент має метарівневий характер і виконує функцію внутрішнього регулятора професійної діяльності. Рефлексивно-особистісний компонент та його Однойменний критерій включає такі показники: регулярне здійснення самоаналізу conducted занять; критичне осмислення власних педагогічних дій, готовність визнавати й виправляти помилки; прагнення до саморозвитку, самоосвіти з проблеми рефлексії.

Щодо другого зауваження зазначу, що на основі визначених критеріїв і показників окреслено три рівні готовності: високий (творчо-рефлексивний),

середній (функціональний) і низький (репродуктивний). Високий рівень характеризується цілісною інтеграцією всіх компонентів та сформованістю рефлексивної педагогічної позиції. Середній рівень відображає часткову узгодженість знань, мотивації та практичних умінь. Низький рівень засвідчує фрагментарність підготовки, недостатню сформованість компонентів і відсутність їх системної взаємодії.

Бабенко Тетяна Василівна, доцент кафедри освітніх наук, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановна Наталіє Миколаївно, у мене до Вас 2 запитання: 1. Які результати дослідження ви отримали на констатувальному етапі за результатами комплексної діагностики рівнів готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів? 2. Вами розроблена модель системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. На взаємодії яких функціональних блоків ґрунтується механізм реалізації моделі?

Михальченко Н. В.: Дякую за запитання. Було сформовано експериментальну групу, а також контрольну групу. Учасники пройшли низку психолого-педагогічних досліджень, що включали анкетування, тестування та експертне оцінювання за визначеними критеріями. Усі застосовані методики реалізовувалися на основі уніфікованих інструкцій, що забезпечувало єдність і стандартизованість процедур збирання емпіричних даних. При цьому пріоритетну увагу було зосереджено на забезпеченні надійності та валідності діагностичного інструментарію, що уможливило отримання об'єктивних, достовірних і репрезентативних результатів дослідження. Результати дослідження засвідчили, що на констатувальному етапі переважають середній і низький рівні готовності як в експериментальній, так і в контрольній групах. Високий рівень виявлено у незначної частини респондентів, що свідчить про фрагментарність і несистемність сформованих умінь та установок. Отримані дані підтверджують наявність потенціалу до розвитку досліджуваного феномену, однак засвідчують відсутність його цілісної інтеграції як стійкої професійної якості, що обґрунтовує необхідність подальшого формувального впливу.

Щодо другого зауваження зазначу, що розроблена модель системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, яка забезпечує концептуальну інтеграцію методологічного, змістово-процесуального та результативно-діагностичного рівнів дослідження складається з п'яти взаємопов'язаних блоків. Методологічний (визначає концептуальні засади), принципівий (конкретизує організаційні орієнтири), змістово-технологічний (забезпечує реалізацію через методи, форми й засоби навчання), блок педагогічних умов (створює необхідний освітній контекст), діагностичний (забезпечує оцінювання динаміки й зворотний зв'язок). Модель функціонує як педагогічна система, у якій кожен компонент виконує визначену функцію, а їх взаємодія забезпечує керованість процесу формування готовності. Їх узгоджена взаємодія формує замкнений педагогічний контур: цінності визначають мотивацію, зміст формує знання, діяльність забезпечує практичні вміння, рефлексія сприяє самокорекції, а діагностика дає можливість коригувати процес підготовки.

Ляшенко Ростислав Олександрович, доцент кафедри освітніх наук, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановна Наталіє Миколаївно, у дослідженні обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. Яким чином була організована реалізація першої педагогічної умови: ціннісно-мотиваційна орієнтація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на розвиток рефлексії дітей?

Михальченко Н. В.: Дякую за запитання. Дякую за запитання. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів розглядаються як взаємопов'язана сукупність організаційних, змістових і технологічних детермінант, що створюють необхідний освітній контекст для трансформації теоретичних знань у внутрішньо прийняті професійні переконання та дієві педагогічні вміння. Отже, Перша педагогічна умова – ціннісно-мотиваційна орієнтація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на розвиток рефлексії як базової якості особистості молодшого школяра, визначає аксіологічний вимір професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів та передбачає усвідомлення рефлексії як педагогічної цінності, що забезпечує становлення суб'єктності молодшого школяра, розвиток його здатності до осмислення власного досвіду, саморегуляції навчальної діяльності та формування відповідального ставлення до результатів власних дій. Реалізація першої педагогічної умови, пов'язаної з забезпеченням ціннісно-мотиваційної орієнтації професійної підготовки на розвиток рефлексії як базової якості особистості молодшого школяра, здійснювалася через цілеспрямоване впровадження таких форм організації освітнього процесу: проблемні лекції з елементами дискусії, ціннісні семінари-рефлексії, аксіологічні педагогічні ситуації, індивідуальна письмова рефлексія, семінар-рефлексія, науково-практичні круглі столи, індивідуальні рефлексивні консультації, письмова мікрорефлексія студента, кейси з педагогічної практики, метод морально-педагогічних дилем, метод рефлексивного щоденника, портфоліо професійного зростання, метод «педагогічного есе», електронні рефлексивні щоденники, відеокейси уроків, цифрові опитування для самооцінювання мотивації. Реалізація першої педагогічної умови через систему засобів була спрямована на створення такого освітнього простору, у якому процес формування ціннісно-мотиваційної орієнтації набував системного, технологічно підтриманого характеру. Цифрові інструменти не розглядалися як технічне доповнення до традиційних форм роботи, а виступали засобом фіксації, аналізу та усвідомлення внутрішньої професійної динаміки майбутнього вчителя.

Черненко Олександр Володимирович, доцент кафедри освітніх наук, кандидат педагогічних наук, доцент. Шановна Наталіє Миколаївно, що ви розумієте під «методичним забезпеченням підготовки майбутніх вчителів до розвитку рефлексії молодших школярів»?

Михальченко Н. В.: Дякую за запитання. Методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії учнів початкової школи постає логічним продовженням теоретичного обґрунтування педагогічних умов і водночас виступає механізмом їх практичної реалізації у системі професійної

освіти. Під методичним забезпеченням підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів ми розуміємо цілісну сукупність змістових модулів, форм організації навчання, інтерактивних технологій, цифрових ресурсів, діагностичних процедур і практико-орієнтованих завдань, спрямованих на поетапне формування у майбутніх учителів здатності проектувати, організовувати й аналізувати рефлексивну діяльність молодших школярів. Функціонування методичного забезпечення передбачає інтеграцію теоретичної підготовки, освітньо-цифрового середовища та педагогічної практики в єдину логіку професійного становлення, у межах якої розвиток рефлексії виступає як ціннісно прийнята й методично опрацьована складова педагогічної діяльності вчителя початкової школи. Таким чином, методичний інструментарій забезпечував не спорадичну, а регулярну й структуровану цифрову рефлексію, що дозволяла майбутньому вчителю поступово формувати навички професійного самоаналізу, обґрунтованого прийняття педагогічних рішень і проектування розвитку рефлексії учнів початкової школи в умовах цифровізованого освітнього процесу. Отже, методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії учнів початкової школи виступає практико-орієнтованим механізмом реалізації розробленої системи педагогічних умов і створює необхідні передумови для досягнення позитивної динаміки сформованості готовності. Воно забезпечує узгодженість між концептуальною моделлю підготовки та реальними освітніми практиками, слугуючи методичною основою формувального етапу педагогічного експерименту.

ВИСТУПИЛИ

РЕЦЕНЗЕНТИ: Савченко Наталія Сергіївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Актуальність теми дослідження зумовлена глибинними трансформаційними процесами в освіті, що відбуваються в умовах впровадження компетентнісної парадигми, ідеології Нової української школи, орієнтації на особистісно орієнтоване навчання та педагогіку партнерства. У цих умовах рефлексія постає не лише як психолого-педагогічний феномен, а як ключова метакомпетентність, що забезпечує здатність учня до самопізнання, саморегуляції, відповідального навчання та життєтворчості.

Авторка переконливо доводить, що формування рефлексивних умінь молодших школярів неможливе без спеціально підготовленого вчителя, здатного організувати рефлексивно орієнтоване освітнє середовище. Таким чином, дослідження органічно поєднує два взаємопов'язані виміри: розвиток особистості учня і професійну підготовку педагога.

У роботі здійснено ґрунтовний аналіз стану розробленості проблеми у вітчизняній та зарубіжній науці. Важливо підкреслити, що дисертантка не обмежується описом існуючих підходів, а критично їх осмислює, виокремлює суперечності та «білі плями», що потребують подальшого дослідження. Зокрема, акцентовано на недостатній інтегрованості рефлексивного компонента в системі професійної підготовки майбутніх учителів.

Сильною стороною роботи є її методологічна чіткість і системність. Дисертантка спирається на комплекс взаємодоповнювальних підходів, серед яких: системний, компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, аксіологічний, рефлексивний. Такий підхід забезпечує багатовимірне бачення досліджуваної проблеми та дозволяє розкрити її як цілісне педагогічне явище.

Заслугове на увагу коректне визначення категоріально-понятійного апарату. Авторка уточнює сутність базових понять («рефлексія», «рефлексивні вміння», «готовність майбутнього вчителя до розвитку рефлексії учнів»), що свідчить про високий рівень теоретичного узагальнення.

Дисертація характеризується високим рівнем наукової обґрунтованості. Авторкою здійснено ґрунтовний аналіз нормативно-правової бази, вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, що дозволило сформулювати цілісне бачення проблеми.

Експериментальна частина роботи виконана на належному рівні, із використанням діагностичного інструментарію, визначенням критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності.

Наукова новизна дисертації є вагомою і багатокomпонентною. У роботі:

- вперше цілісно обґрунтовано теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів;
- розроблено авторську концепцію, яка визначає цілі, принципи, зміст, етапи та результати відповідної підготовки;
- спроектовано структурно-функціональну модель, що відображає логіку формування готовності майбутніх учителів;
- визначено педагогічні умови, які забезпечують ефективність досліджуваного процесу;
- уточнено структуру готовності майбутніх учителів (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний компоненти);
- розроблено критерії, показники та рівні сформованості готовності.

Особливої уваги заслугове те, що авторка не лише формулює нові теоретичні положення, а й інтегрує їх у цілісну наукову систему, що підвищує їхню цінність для подальших досліджень.

Дисертація характеризується чіткою, логічно виваженою структурою. Кожний розділ виконує свою функцію і є необхідним для розкриття загальної концепції дослідження.

У першому розділі представлено теоретичний аналіз проблеми, який відзначається глибиною та системністю. Авторка послідовно переходить від загальних філософських і психолого-педагогічних засад до конкретизації проблеми у площині професійної підготовки вчителя.

Другий розділ присвячено розробці концептуальних і методичних засад підготовки майбутніх учителів. Саме тут найбільш яскраво проявляється авторський внесок, зокрема у формулюванні педагогічних умов, принципів і підходів до організації освітнього процесу.

Третій розділ містить опис експериментального дослідження, що підтверджує ефективність запропонованої системи. Важливо, що експеримент має комплексний характер і охоплює всі етапи формування готовності.

Практична цінність дисертації є беззаперечною. Розроблені авторкою навчально-методичні матеріали; програми підготовки; методичні рекомендації; діагностичний інструментарій можуть бути безпосередньо використані у закладах вищої педагогічної освіти.

Особливо важливо, що результати дослідження орієнтовані на реальні потреби освітньої практики та відповідають сучасним викликам початкової освіти.

Достовірність результатів забезпечується: використанням комплексу взаємодоповнювальних методів дослідження; достатнім обсягом вибірки; тривалістю експериментальної роботи; логічною узгодженістю теоретичних і емпіричних даних. Отримані результати мають переконливий характер і свідчать про ефективність запропонованої авторкою системи підготовки.

Попри загальну позитивну оцінку, дисертація містить низку суттєвих зауважень:

1. Недостатня конкретизація статистичного апарату експериментального дослідження та операціоналізація поняття «рефлексія молодших школярів». Попри глибокий теоретичний аналіз, у роботі не повною мірою конкретизовано, як саме вимірюється рівень рефлексії учнів початкової школи. Відсутність чітко описаних інструментів оцінювання саме дитячої рефлексії дещо обмежує емпіричну верифікацію результатів. Адже у роботі зазначено про «статистичну перевірку» результатів та «позитивну динаміку», однак відсутній чіткий опис використаних статистичних методів (критеріїв, рівнів значущості, способів обробки даних). Це знижує переконливість емпіричної частини та ускладнює перевірку достовірності отриманих результатів.

2. Перевантаженість теоретичного викладу та повторюваність положень. У тексті спостерігається дублювання окремих ідей, зокрема щодо ролі рефлексії як базового механізму розвитку особистості та значення компетентнісного підходу. Це створює відчуття надмірної описовості та дещо знижує наукову концентрацію викладу.

3. Обмежена критична інтерпретація зарубіжного досвіду. Аналіз іноземних підходів подано переважно описово. Було б доцільно здійснити більш глибоке порівняння із вітчизняною практикою, виділити суперечності, ризики та можливості адаптації, що підвищило б аналітичний рівень дослідження.

4. Перевантаженість тексту переліками методів і технологій. У розділах, присвячених практичній реалізації педагогічних умов, наведено надмірно широкі списки методів (цифрові інструменти, форми роботи тощо), що іноді мають характер перерахування без достатньої аналітичної інтерпретації їх ефективності та доцільності.

5. Окремі мовностилістичні та технічні неточності. У тексті зустрічаються поодинокі мовні огріхи, повтори (наприклад, дублювання термінів, змішані мовні фрагменти), що потребує редакційного доопрацювання, хоча й не впливає суттєво на загальну наукову цінність роботи.

б. Обмежена конкретизація впровадження результатів у практику. Хоча авторка декларує можливість широкого використання результатів, у роботі недостатньо наведено конкретних прикладів апробації (заклади освіти, масштаби впровадження, кількісні результати ефективності). Більш детальне представлення практичних кейсів посилює цінність дослідження.

Висловлені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер та не знижують загальної позитивної оцінки дослідження.

Дисертація є результатом власних досліджень та самостійною працею дисертантки. Усі наукові результати, викладені в роботі, отримані автором особисто. У дослідженні використання наукових текстів, ідей, розробок, наукових результатів і матеріалів інших авторів супроводжується посиланням на джерело опублікування.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що дисертація Михальченко Наталії Вячеславівни є завершеним самостійним науковим дослідженням, що має істотне теоретичне та практичне значення для розвитку педагогічної науки і практики професійної освіти.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Михальченко Наталії Вячеславівни «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів», подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти відповідає вимогам до такого виду робіт і може бути рекомендованим до розгляду у спеціалізованій вченій раді.

Окольнича Тетяна Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними трансформаціями української освіти, орієнтованими на формування особистості, здатної до самопізнання, саморозвитку та усвідомленого навчання. Саме рефлексія є механізмом, що забезпечує усвідомлення учнями способів навчальної діяльності, сприяє формуванню метакогнітивних умінь і навичок навчатися впродовж життя.

Особливої ваги проблема розвитку рефлексії набуває в молодшому шкільному віці, який є сенситивним періодом становлення основ навчальної діяльності, довільності поведінки та внутрішньої позиції школяра. У цей період закладаються підвалини здатності дитини аналізувати власні дії, оцінювати результати, усвідомлювати труднощі та шляхи їх подолання.

Аналіз тесту дисертації, а також праць здобувачки, опублікованих за її темою, засвідчує, що основні концептуальні положення дослідження викладено змістовно й послідовно, з дотриманням чинних вимог щодо їх обґрунтування. Дисертаційна робота характеризується єдністю змісту, який відповідає поставленій меті. Текст дисертації оформлено згідно чинних вимог МОН України.

Ознайомлення з текстом дисертації дає всі підстави розглядати її як цілісне й завершене дослідження, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше: цілісно обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх учителів початкових класів до

розвитку рефлексії молодших школярів як інтегративну єдність методологічного, теоретичного й технологічного концептів; розроблено та теоретично змодельовано систему підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, структуровану за цільово-ціннісним, нормативно-організаційним, змістово-теоретичним, операційно-методичним, практико-рефлексивним і результативним компонентами; створено модель системи підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів, що забезпечує інтеграцію методологічного, змістово-процесуального та результативно-діагностичного рівнів професійної підготовки; визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів (ціннісно-мотиваційна орієнтація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на розвиток рефлексії як базової якості особистості молодшого школяра; створення рефлексивно насиченого освітньо-цифрового середовища професійної підготовки; практико-орієнтований характер професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів); розроблено систему критеріїв, показників і рівнів готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-особистісний критерії) та відповідну методику її діагностики; експериментально доведено ефективність запропонованої системи підготовки та методичного забезпечення процесу формування готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії учнів початкової школи;

удосконалено: наукові уявлення про сутність і структуру готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів як інтегративної професійної якості; зміст професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Початкова освіта» в частині формування рефлексивної педагогічної позиції; підходи до діагностики професійної готовності майбутніх учителів у контексті гуманістичної та компетентнісної парадигми сучасної вищої освіти.

дістало подальшого розвитку: положення про рефлексію як психолого-педагогічний феномен у контексті розвитку особистості молодшого школяра; теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів до організації рефлексивної діяльності учнів; ідеї інтеграції вітчизняного та зарубіжного досвіду формування рефлексивних умінь школярів у систему професійної підготовки педагогів.

У практичному вимірі значення дисертаційної роботи полягає в розробленні та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти цілісної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, що має прикладний характер і може бути безпосередньо використана у професійній підготовці здобувачів освіти. Практичну цінність становлять: розроблена система підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів, яка може бути інтегрована в освітньо-професійні програми спеціальності «Початкова освіта»; модель системи підготовки, що може слугувати методичним орієнтиром для модернізації змісту, форм і технологій

професійної педагогічної освіти; визначені критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів, які можуть використовуватися для моніторингу якості професійної підготовки; розроблена методика діагностики стану готовності майбутніх учителів, придатна для застосування під час поточного й підсумкового контролю, а також у межах внутрішньої системи забезпечення якості освіти; методичне забезпечення процесу підготовки (навчально-методичні матеріали, завдання рефлексивного спрямування, кейси, проєктні розробки), яке може бути використане у викладанні педагогічних дисциплін, організації педагогічної практики та підвищенні кваліфікації вчителів.

Результати дослідження можуть бути впроваджені в освітній процес закладів вищої освіти, використані під час розроблення навчальних програм, курсів за вибором, тренінгів і семінарів із проблеми розвитку рефлексії молодших школярів, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

У дослідженні розглянуто проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів у контексті сучасних концептуальних моделей розвитку вищої освіти. Концептуально значущими визначено: переорієнтацію педагогічної освіти від знаннєвої моделі до компетентнісно-гуманістичної; утвердження людиноцентричної та студентоцентрованої моделей, за яких студент виступає активним суб'єктом навчання; ціннісно-орієнтовану парадигму вищої освіти, що поєднує професійну підготовку з формуванням відповідальної особистості; а також рефлексивну модель розвитку вищої школи, у межах якої усвідомлення, самоаналіз і критичне переосмислення власної діяльності стають провідними механізмами професійного становлення.

Дослідниця розглядає рефлексію як психолого-педагогічний феномен у контексті розвитку особистості молодшого школяра. Доведено, що рефлексія є базовим психолого-педагогічним механізмом розвитку особистості дитини, який забезпечує інтеграцію різних аспектів її досвіду в цілісну систему саморозуміння. У цьому контексті рефлексія виконує інтегративну функцію, поєднуючи пізнавальні досягнення з емоційним переживанням і регуляцією поведінки, що є необхідною умовою становлення цілісної, психологічно стійкої особистості. Разом з тим теоретичний аналіз засвідчив, що розвиток рефлексії не є автоматичним наслідком вікового зростання або самого факту навчання у школі. Він потребує цілеспрямованого педагогічного супроводу, який враховує вікові можливості дитини, індивідуальну варіативність розвитку та потенційні ризики надмірного або некоректного оцінювання.

У роботі здійснено діагностику рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, визначено структуру цієї готовності, обґрунтовано критерії, показники і рівні її сформованості, а також розроблено відповідний діагностичний інструментарій, методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії учнів початкової школи, котре розглядається як цілісна сукупність змістових модулів, форм організації навчання, інтерактивних технологій, цифрових ресурсів, діагностичних процедур і практико-орієнтованих завдань, спрямованих

на поетапне формування у майбутніх учителів здатності проєктувати, організовувати й аналізувати рефлексивну діяльність молодших школярів.

Аналізуючи повноту викладення результатів дослідження в опублікованих працях Михальченко Н. В. констатую:

– кількість публікацій здобувача за темою дисертації у наукових фахових виданнях України, зарубіжних періодичних виданнях, наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection, Scopus, відповідає «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою кабінету міністрів № 1197 від 17 листопада 2021 р.;

– у висновках до кожного розділу роботи наведений перелік праць дисертанта, які відображають основний зміст розділу.

Таким чином, представлення результатів наукової роботи Михальченко Н. В., кількість та обсяг публікацій, їх повнота щодо розкриття змісту дисертації відповідає вимогам щодо дисертаційних праць, поданих на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Апробація результатів дослідження на 33 науково-практичних конференціях переконує, що матеріали дослідження мають теоретичну значущість та практичну цінність.

Дисертація є результатом власних досліджень та самостійною працею дисертантки. Усі наукові результати, викладені в роботі, отримані автором особисто. У дослідженні використання наукових текстів, ідей, розробок, наукових результатів і матеріалів інших авторів супроводжується посиланням на джерело опублікування.

Відзначаючи високий рівень дисертаційної роботи, практичне значення отриманих результатів проведеного дослідження, вважаю за необхідне висловити деякі дискусійні положення та побажання:

1. Доопрацювання вимагають завдання дисертації, зокрема: шосте завдання – «Розробити систему та модель системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів». Дослідниця ставить завданням розробити і систему, і модель системи. Третє завдання – «З'ясувати сутність рефлексії як психолого-педагогічного феномену та розкрити особливості її розвитку в молодшому шкільному віці». На мою думку – це завдання вже дістало розвитку у педагогічній науці, тим більше, що й сама дослідниця про це зазначає у науковій новизні (дістало подальшого розвитку положення про рефлексію як психолого-педагогічний феномен у контексті розвитку особистості молодшого школяра).

2. На мою думку із пункту 1.3. необхідно винести в окремий пункт матеріал, що стосується методологічних засад вивчення проблеми. Дослідниця досить детально розкриває провідні, у межах методологічного концепту, підходи, але не конкретизує з якою метою вони використанні у дослідженні та зазначає надмірну кількість наукових підходів. Також, слід приділити увагу методам та принципам, на яких ґрунтується дослідження.

3. На сторінці 233, автор вказує: «Ключовою методикою в межах критерію виступає проєктивний метод незакінчених речень, спрямований на виявлення

теоретичної та ціннісної готовності вчителя до розвитку рефлексії у дітей». Виникає питання: методика чи метод? Методика – це комплексна сукупність методів.

4. У пункті 4.2. дослідниця пропонує модель системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, а педагогічні умови виносить окремо у пункт 4.3. На мою думку, – це не зовсім логічно, адже педагогічні умови є елементом моделі. Тим більш, що й сама дослідниця зазначає: «у межах даного підрозділу зосередимось на системному узгодженні елементів моделі і їх представленні як єдиного механізму, спрямованого на досягнення вимірюваного результату».

Аналіз дослідження та опублікованих праць дає підставу вважати дисертацію Михальченко Наталії Вячеславівни «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів», завершеним, цілісним і самостійним дослідженням, яке містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати, одержані здобувачкою особисто, які мають практичну та теоретичну цінність та відповідає вимогам до такого роду дисертацій і за умови доопрацювання може бути рекомендованим до розгляду у спеціалізованій вченій раді.

Дубінка Микола Михайлович, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Актуальність порушеної у дисертації проблеми визначається сучасними тенденціями розвитку української освіти, що пов'язані з переорієнтацією освітнього процесу на особистісний розвиток здобувачів освіти, формування їх здатності до усвідомленого навчання, самопізнання та саморегуляції. У межах реформування загальної середньої освіти особливого значення набуває компетентнісна парадигма, яка передбачає не лише засвоєння знань, а й формування в учнів умінь критично осмислювати власну діяльність, здійснювати її аналіз та оцінювання, усвідомлювати результати навчання й відповідально ставитися до них. У цьому контексті рефлексія розглядається як один із ключових механізмів організації навчальної діяльності, що забезпечує усвідомлення способів здобуття знань, розвиток метакогнітивних умінь і формування здатності до безперервного навчання.

Особливої значущості проблема розвитку рефлексії набуває на етапі початкової освіти, оскільки молодший шкільний вік є важливим періодом становлення основ навчальної діяльності та формування внутрішньої позиції учня. Саме в цей час відбувається поступове формування здатності дитини аналізувати власні дії, оцінювати досягнуті результати, усвідомлювати труднощі у процесі навчання та знаходити шляхи їх подолання. Водночас освітня практика засвідчує, що формування рефлексивних умінь молодших школярів нерідко здійснюється несистемно й епізодично, без належного науково-методичного забезпечення. Це зумовлює необхідність поглибленого наукового осмислення концептуальних і методологічних засад підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії учнів, що й визначає актуальність обраної теми дослідження.

Дослідниця чітко й логічно визначила мету та завдання дослідження, обґрунтовано добрала комплекс наукових методів, що забезпечило можливість адекватного планування й результативної реалізації дослідницького пошуку.

Дисертаційна робота Михальченко Н. В. характеризується продуманою та логічно вибудованою структурою, яка відображає послідовне розв'язання поставлених дослідницьких завдань та включає вступ, п'ять розділів із висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел, а також додатки, що доповнюють і конкретизують зміст дослідження.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження Михальченко Н. В. дає підстави констатувати, що виконана робота характеризується високим рівнем наукової обґрунтованості, системністю дослідницького підходу та вагомими теоретичними і практичними результатами.

Безперечно цінним у роботі є здійснений авторкою ґрунтовний аналіз нормативно-правової бази, що регламентує підготовку майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. У дисертації переконливо доведено, що сучасне освітнє законодавство України створює належні концептуальні та правові передумови для реалізації компетентісно орієнтованої підготовки педагогічних кадрів, у межах якої розвиток рефлексивних умінь учнів постає важливою складовою професійної діяльності вчителя. Значущим моментом дослідження є розгляд означеної проблеми у контексті сучасних концептуальних моделей розвитку вищої освіти, що дозволило авторці аргументовано обґрунтувати необхідність переорієнтації педагогічної освіти на компетентісно-гуманістичну, студентоцентровану та рефлексивну парадигми.

До безумовних переваг дисертаційної роботи варто віднести обґрунтування авторської концепції підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. Запропонована концепція має цілісний характер і інтегрує методологічний, теоретичний та технологічний концепти, що забезпечує комплексне наукове осмислення досліджуваної проблеми та визначає логіку її практичної реалізації у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів.

Заслугою автора Михальченко Н. В. є поглиблене теоретичне обґрунтування феномену рефлексії як важливого психолого-педагогічного механізму розвитку особистості молодшого школяра. У роботі переконливо доведено інтегративний характер рефлексії, її роль у забезпеченні взаємозв'язку когнітивних, емоційних та поведінкових аспектів розвитку дитини, а також обґрунтовано необхідність цілеспрямованого педагогічного супроводу процесу її формування в умовах початкової школи.

Позитивної оцінки заслуговує здійснений у дисертації аналіз зарубіжного наукового досвіду підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексивних умінь школярів. Значущим у цьому контексті є чітке розмежування двох взаємопов'язаних, але не тотожних процесів – формування рефлексивності самого педагога та його готовності організувати розвиток рефлексивних умінь учнів. Таке розмежування дозволило авторці більш чітко окреслити специфіку професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Важливим науковим результатом дослідження є розроблення структури готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. До безперечних здобутків авторки слід віднести обґрунтування компонентного складу означеної готовності, визначення відповідних критеріїв, показників та рівнів її сформованості, а також створення діагностичного інструментарію для оцінювання цього складного професійного феномену. Цінним є також проведення комплексної діагностики рівнів сформованості зазначеної готовності, що дозволило виявити реальний стан досліджуваної проблеми та підтвердити необхідність її системного розв'язання у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів.

До вагомих переваг дисертаційної роботи належить розроблення цілісної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. Запропонована система охоплює взаємопов'язані компоненти – цільово-ціннісний, нормативно-організаційний, змістово-теоретичний, операційно-методичний, практико-рефлексивний та результативний – і забезпечує комплексний характер професійної підготовки майбутніх учителів. Значущим результатом дослідження є також розроблення моделі зазначеної системи, що інтегрує методологічний, змістово-процесуальний та результативно-діагностичний рівні та забезпечує керованість процесу формування професійної готовності майбутніх педагогів.

Безперечною заслугою Михальченко Н. В. є теоретичне обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. До них віднесено: ціннісно-мотиваційну орієнтацію професійної підготовки на розвиток рефлексії як базової якості особистості дитини, створення рефлексивно насиченого освітньо-цифрового середовища та забезпечення практико-орієнтованого характеру професійної підготовки. Важливо підкреслити, що запропоновані педагогічні умови мають системний характер і спрямовані на інтеграцію ціннісних, когнітивних та діяльнісних складових професійного становлення майбутнього педагога.

Окремої позитивної оцінки заслугове розроблене авторкою методичне забезпечення підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії учнів початкової школи. У роботі представлено різноманітний спектр сучасних форм і методів організації освітнього процесу, інтерактивних технологій, рефлексивних практик та цифрових інструментів, що сприяють формуванню у майбутніх педагогів здатності проєктувати, організовувати й аналізувати рефлексивну діяльність учнів.

До безперечних здобутків дослідження слід віднести й проведення експериментальної перевірки ефективності запропонованої системи підготовки. Результати педагогічного експерименту засвідчили позитивну динаміку за всіма визначеними критеріями сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів, що переконливо підтверджує результативність запропонованих авторкою теоретичних положень і практичних підходів.

Результати дисертаційної роботи висвітлено в 26 наукових працях, які відображають основні результати дослідження (19 – одноосібних): з них 20 статей

у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 6 статей в наукових виданнях, що входять до бази Web of Science Core Collection або Scopus, 5 розділів у колективних монографіях, 8 навчальних посібників.

На основі аналізу змісту публікацій Михальченко Н. В. можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Результати дослідження були апробовані на 7 міжнародних та 17 всеукраїнських науково-практичних конференціях, що свідчить про їхню теоретичну значущість та практичну цінність.

Отже, представлення результатів дослідження, кількість та обсяг публікацій, їх повнота розкриття змісту дисертації відповідає вимогам щодо наукових робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Загалом дисертаційна робота є завершеним, самостійним і науково обґрунтованим дослідженням, результати якого мають істотне значення для розвитку педагогічної науки і практики. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. При її написанні дотримані принципи академічної доброчесності, адже використані в дисертації ідеї інших авторів мають відповідні посилання і застосовані для підкріплення узагальнених результатів.

Загалом дисертаційне дослідження Михальченко Н. В. характеризується концептуальною цілісністю, ґрунтовністю теоретичного аналізу, логічною послідовністю викладу матеріалу, науковою новизною отриманих результатів та їхньою практичною значущістю для розвитку теорії і методики професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Поряд із безперечними науковими здобутками дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання, що мають переважно дискусійний або рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки виконаної роботи.

1. У дисертації здійснено ґрунтовний аналіз нормативно-правового забезпечення підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів. Водночас, на нашу думку, доцільним було б дещо ширше висвітлити порівняльний аналіз відповідних міжнародних нормативних документів та рекомендацій європейських освітніх інституцій, що дозволило б більш виразно представити досліджувану проблему у контексті європейського освітнього простору.

2. Авторкою переконливо обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. Разом з тим окремі положення технологічного концепту могли б бути деталізовані щодо специфіки їх реалізації у різних формах організації освітнього процесу у закладах вищої освіти.

3. Позитивно оцінюючи здійснений у роботі аналіз зарубіжного досвіду підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексивних умінь школярів, зазначимо, що, на нашу думку, більш розгорнуте представлення конкретних

практик або моделей їх упровадження у системі педагогічної освіти окремих країн могло б посилити прикладний аспект дослідження.

4. У дисертації розроблено структуру готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів та визначено її критерії, показники і рівні сформованості. Разом з тим певний інтерес викликало б більш детальне розкриття можливостей використання запропонованого діагностичного інструментарію в умовах післядипломної педагогічної освіти або системи підвищення кваліфікації вчителів.

5. Авторкою запропоновано систему підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів та обґрунтовано педагогічні умови її реалізації. Водночас у роботі лише частково окреслено перспективи її поширення у практиці підготовки педагогічних кадрів у різних закладах вищої освіти, що могло б стати предметом подальших досліджень.

6. Дисертація містить значний масив теоретичних положень і практичних напрацювань щодо використання цифрових інструментів у процесі формування рефлексивних умінь майбутніх учителів. Разом з тим було б доцільним більш системно узагальнити потенціал цих цифрових ресурсів у контексті розвитку цифрової педагогіки та сучасних освітніх технологій.

Висловлені зауваження та побажання мають переважно рекомендаційний характер і спрямовані на подальше поглиблення дослідження порушеної проблематики. Вони не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи та не применшують наукової цінності отриманих авторкою результатів.

Вважаю, що дисертаційна робота Михальченко Наталії Вячеславівни на тему «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів», подана на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти є завершеним, цілісним і самостійним дослідженням, яке містить нові науково обґрунтовані результати, одержані здобувачкою особисто, які мають практичну та теоретичну цінність та відповідає чинним вимогам до даного виду робіт і може бути рекомендована до розгляду у спеціалізованій вченій раді.

В обговоренні результатів дисертації взяли участь:

Котелянець Н. В., доктор педагогічних наук, професор зазначила, що Михальченко Н. В. комплексно й всебічно висвітлила наукову проблему, яка до цього часу не була предметом спеціального вивчення. Дослідження професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку рефлексії молодших школярів базується на комплексному підході, який поєднує теоретичні положення педагогічної науки з практикою організації освітнього процесу. Одним із ключових аспектів дослідження є використання системного та діяльнісного підходів, що дозволяє розглядати підготовку майбутнього вчителя як цілісний процес формування його професійної готовності до розвитку рефлексії молодших школярів.

Робота характеризується логічно виваженою структурою, що охоплює окреслене коло дослідницьких завдань і відображає досягнення поставленої мети.

Заслуговує на увагу те, що авторкою обґрунтовано, що ефективна підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів можлива за умови інтеграції рефлексивного компонента в зміст фахової підготовки, використання активних і особистісно орієнтованих форм навчання, а також забезпечення рефлексивного освітнього середовища у закладі вищої педагогічної освіти.

З'ясовано, що реалізація визначених педагогічних умов сприяє підвищенню рівня сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів, що підтверджено результатами педагогічного експерименту.

Достатня результативність упровадження матеріалів дисертаційної роботи підтверджує доцільність їх використання у практиці підготовки майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти України.

Публікації повною мірою відображають основні положення дисертаційного дослідження. Кількість і якість публікацій відповідають вимогам до докторських дисертацій.

Робота відзначається творчим пошуком, аргументованістю положень, доказовістю, новими підходами в оцінці подій і феноменів.

Отже, дисертаційна робота Михальченко Н. В. «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів», подана на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти слід вважати завершеним, самостійно виконаним дослідженням і таким, що може бути рекомендованим до розгляду у спеціалізованій вченій раді.

Філоненко О. В., доктор педагогічних наук, професор вказала, що у роботі чітко сформульовано позиції, що обумовили вибір теми. Адже у контексті реалізації компетентнісного підходу та реформування Нової української школи особливого значення набуває розвиток рефлексії молодших школярів як важливої складової їхньої навчальної діяльності та особистісного становлення.

У дисертації ґрунтовно обґрунтовано теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. Здобувачкою здійснено комплексний аналіз наукових джерел, що дозволило визначити стан досліджуваної проблеми та виявити її недостатню розробленість у сучасній педагогічній науці.

Дисертація відзначається логікою побудови наукового апарату: чітко сформульована мета, завдання дослідження, об'єкт, предмет, наукова новизна роботи.

Представлена система професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку рефлексії молодших школярів є структурованою, змістовно насиченою та методично обґрунтованою. Результати педагогічного експерименту свідчать про ефективність запропонованої системи, що підтверджується позитивною динамікою рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів.

Зміст роботи свідчить про ґрунтовне вивчення дослідницею проблеми, глибину, виваженість і самостійність її аналізу, системний тип осмислення

матеріалу, творче застосування загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що дозволило досягти поставленої мети і розв'язати систему теоретичних і прикладних завдань.

Вважаю, що дисертаційне дослідження Михальченко Н. В. «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів» цілком відповідає вимогам, що висуваються до робіт такого типу, і може бути подане до розгляду у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Мартін А. М., доктор педагогічних наук, професор наголосила на актуальності та значущості порушеної проблеми, на недостатній розробці й науковому обґрунтуванні цієї проблеми в теорії і практиці, на науковій новизні дослідження. Дослідження виходить із положення, що рефлексія в молодшому шкільному віці не формується спонтанно, а потребує системної, методично виваженої роботи вчителя, який володіє відповідними психолого-педагогічними знаннями, рефлексивними вміннями та особистісною готовністю до саморозвитку. Саме тому підготовка майбутніх учителів має бути спрямована не лише на засвоєння теоретичних основ навчання і виховання, а й на розвиток власної педагогічної рефлексії та здатності застосовувати рефлексивні методи й технології у початковій школі.

У дисертації чітко сформульовано понятійний апарат дослідження. Відповідно до об'єкта і предмета визначено мету, у логічному взаємозв'язку з ними висунуті завдання, які надалі підтверджені результатами дисертаційного дослідження. У роботі рельєфно представлено ступінь і основні напрями наукової розробки досліджуваної проблеми. Реалізація авторського наукового пошуку відображена і в науковій новизні, яка є і беззаперечною, і очевидною.

У роботі на основі ґрунтовного аналізу наукових джерел обґрунтовано теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів, що дозволило визначити концептуальні орієнтири дослідження.

Науково обґрунтована модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку рефлексії молодших школярів відзначається логічною структурованістю та функціональною завершеністю. Виокремлення цільово-ціннісного, нормативно-організаційного, змістово-теоретичного, операційно-методичного, практико-рефлексивного і результативного компонентами блоків дозволяє розглядати її як ефективний інструмент організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Запропоновані педагогічні умови є обґрунтованими та доцільними, оскільки спрямовані на формування мотивації до інноваційної діяльності, розвиток рефлексивних і дослідницьких умінь, а також здатності до проектування освітнього процесу.

Особливу увагу привертають результати експериментальної перевірки ефективності розробленої системи, які свідчать про позитивну динаміку сформованості готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів. Це підтверджує практичну значущість дослідження та можливість його використання в реальній освітній практиці.

Достовірність і обґрунтованість наукових результатів забезпечується використанням адекватного методологічного інструментарію, поєднанням теоретичних і емпіричних методів дослідження, а також належною організацією педагогічного експерименту.

Мартін А. М. підтримала рецензентів і зазначив, що дисертаційна робота Михальченко Н. В. є оригінальним, самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову цінність та практичну значущість, і може бути рекомендована до розгляду у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Котелянець Н. В., доктор педагогічних наук, професор зазначила, що дисертаційна робота є комплексним і логічно завершеним науковим дослідженням, у якому розв'язано важливу наукову проблему, пов'язану з теоретичним обґрунтуванням, розробленням і експериментальною перевіркою системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.

Представлена в роботі модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку рефлексії молодших школярів є логічно вибудованою та методично обґрунтованою. Вона охоплює основні компоненти освітнього процесу та передбачає реалізацію педагогічних умов, спрямованих на ефективну підготовку майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів.

Результати педагогічного експерименту свідчать про ефективність запропонованої системи підготовки, що підтверджується позитивною динамікою рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів.

Результати дослідження є науково обґрунтованими, достовірними та мають теоретичне і практичне значення.

Докторська дисертація «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів» є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам чинним вимогам та може бути рекомендована до розгляду у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Черненко О. В., кандидат педагогічних наук, доцент зазначив, що актуальність теми дисертаційного дослідження Михальченко Н. В. визначається потребою суспільства в педагогах, здатних ефективно формувати рефлексивні вміння молодших школярів, а також необхідністю наукового обґрунтування та вдосконалення теоретико-методичних засад підготовки майбутніх учителів початкових класів до зазначеної діяльності.

Дисертаційне дослідження Михальченко Н. В. є цілісною, логічно завершеною науковою працею, що базується на ґрунтовному опрацюванні джерел та нормативної бази. Здобувачка комплексно і всебічно дослідила проблему, що має важливе теоретичне і практичне значення та недостатньо розроблена у вітчизняній педагогічній науці.

Авторські положення та висновки відзначаються високим ступенем достовірності, теоретичною обґрунтованістю та ретельною статистичною

верифікацією отриманих даних. Сформульовані рекомендації мають чітку практичну спрямованість і спрямовані на системну модернізацію професійної підготовки вчителів початкової школи в контексті інноваційних змін.

Варто також визнати, що основні рекомендації виконаного дослідження доведені дисертантом до рівня можливості їх практичного застосування. У висновках викладено найбільш важливі результати дисертації та можливі напрями продовження дослідження за тематикою дисертації.

Черненко О. В. дійшов висновку, що дисертаційну роботу Михальченко Н. В. «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів» слід вважати завершеним, самостійно виконаним дослідженням і таким, що може бути рекомендованим до розгляду в спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Доктор педагогічних наук, доцент: підсумовуючи обговорення дисертаційного дослідження Михальченко Н. В. зазначив, що поступила пропозиція:

1. Рекомендувати дисертаційне дослідження Михальченко Наталії Вячеславівни «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів» до розгляду у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

2. Затвердити розгорнутий висновок кафедри освітніх наук щодо докторської дисертації Михальченко Наталії Вячеславівни (додається).

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Михальченко Наталії Вячеславівни «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів», поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність дослідження концептуальних та методологічних засад підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів зумовлена сучасними трансформаціями української освіти, орієнтованими на формування особистості, здатної до самопізнання, саморозвитку та усвідомленого навчання. У контексті реалізації реформи Нова українська школа пріоритетного значення набуває компетентнісний підхід, який передбачає розвиток у здобувачів освіти критичного мислення, здатності до самооцінювання, аналізу власної діяльності та відповідальності за результати навчання. Саме рефлексія є механізмом, що забезпечує усвідомлення учнями способів навчальної діяльності, сприяє формуванню метакогнітивних умінь і навичок навчатися впродовж життя.

Особливої ваги проблема розвитку рефлексії набуває в молодшому шкільному віці, який є сенситивним періодом становлення основ навчальної діяльності, довільності поведінки та внутрішньої позиції школяра. У цей період закладаються підвалини здатності дитини аналізувати власні дії, оцінювати результати, усвідомлювати труднощі та шляхи їх подолання. Водночас практика початкової освіти засвідчує, що розвиток рефлексії часто має епізодичний характер і не завжди ґрунтується на науково обґрунтованій методології.

Аналіз наукових джерел свідчить про наявність значної кількості праць, присвячених проблемам професійної підготовки майбутніх учителів, формуванню їхньої педагогічної компетентності, розвитку рефлексивної культури педагога. Однак питання цілісного концептуального та методологічного обґрунтування підготовки майбутніх учителів саме до розвитку рефлексії молодших школярів залишається недостатньо систематизованим. Існує потреба в розробленні теоретично виваженої моделі такої підготовки, визначенні її принципів, закономірностей, методологічних підходів, структурно-функціональних компонентів та педагогічних умов реалізації.

Додаткової актуальності дослідженню надають виклики воєнного стану та соціальних трансформацій в Україні, що актуалізують потребу у формуванні в дітей умінь саморегуляції, усвідомлення власних емоцій і дій, здатності до внутрішньої стійкості. Рефлексія виступає важливим ресурсом психологічної підтримки та розвитку суб'єктності молодшого школяра.

Проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці. Концептуальні засади розвитку вищої педагогічної освіти закладені у працях: І. Андрощук, В. Андрущенко, І. Бех, Н. Бідюк, В. Кременя, Л. Лук'янової, Н. Ничкало, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої та ін.

Різні аспекти проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів вивчали: О. Біляковська, К. Біницька, О. Воронова, О. Жукова, А. Комишана,

І. Коновальчук, Т. Кучай, О. Локшина, О. Попадич, Р. Пріма, О. Савченко, Н. Сенчина, К. Ступак, І. Хижняк, Т. Фініков, Г. Шевчук та ін.

Феноменологію основних понять досліджували: В. Борисов, Н. Губа, Ю. Даниляк, А. Куріцина, С. Лупінович, М. Максимов, І. Меєчко, Н. Михальченко, С. Мойсеєнко, Н. Никончук, Л. Носко, Н. Пеньковська, А. Предик, Д. Прасол, Л. Степаненко, О. Трофимчук, О. Федій, І. Хозраткулова, К. Шапочка, О. Шиловська та ін.

Аналіз наукової літератури, освітньої практики та досліджень проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів дозволив виокремити основні *суперечності*, що виникають між:

- зростаючими вимогами сучасної початкової освіти (зокрема в умовах реалізації реформи Нова українська школа) щодо формування в молодших школярів рефлексивних умінь та недостатньою теоретико-методологічною розробленістю системної підготовки майбутніх учителів до цілеспрямованого розвитку рефлексії учнів;

- потребою у формуванні в майбутніх учителів готовності організовувати рефлексивну діяльність молодших школярів як складову компетентнісного навчання та домінуванням у практиці закладів вищої педагогічної освіти традиційних підходів, орієнтованих переважно на передачу знань, а не на розвиток рефлексивної культури;

- психологічною сенситивністю молодшого шкільного віку до розвитку самосвідомості, самооцінювання й метакогнітивних умінь та відсутністю цілісної концепції й методичного інструментарію, який би забезпечував підготовку майбутніх учителів до використання ефективних технологій розвитку рефлексії;

- необхідністю інтеграції сучасних методологічних підходів (особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, аксіологічного) у зміст професійної підготовки майбутніх учителів та фрагментарністю їх реалізації у навчальних програмах педагогічних спеціальностей;

- суспільним запитом на формування в молодших школярів здатності до саморегуляції, критичного осмислення власної діяльності та емоційної стійкості (особливо в умовах соціальних викликів) та недостатньою сформованістю в майбутніх учителів власної рефлексивної компетентності як професійної якості та інструмента педагогічного впливу.

Отже, суперечність між суспільною потребою в учителях початкових класів, здатних цілеспрямовано формувати рефлексію молодших школярів, і недостатньою розробленістю концептуальних та методологічних засад такої підготовки у системі вищої педагогічної освіти зумовлює необхідність комплексного наукового дослідження цієї проблеми на докторському рівні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано до науково-дослідної теми кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (нині кафедра освітніх наук Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка) «Соціально-професійне становлення особистості» (реєстраційний

№ 0116U003481). Дисертаційне дослідження виконане відповідно до тематичного плану наукових досліджень кафедри початкової та дошкільної освіти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського «Інноваційно-освітній простір ЗВО як умова успішної самореалізації студентів – майбутніх вчителів початкових класів» (№ 0122U001758) та кафедри початкової освіти Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова «Теоретико-методичні засади наступності в освітньому процесі дошкільної та початкової освіти» (№ 0124U001819).

Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів та вирішенні конкретного наукового завдання. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані в дисертації ідеї інших авторів мають відповідні посилання і використані для підкріплення результатів здобувача.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій підтверджена теоретико-методологічною обґрунтованістю його основних положень; застосуванням методів, адекватних до предмета, мети та завдань дисертації; зіставленням отриманих даних із результатами інших досліджень. Достовірність підтверджується результатами апробації на численних конференціях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *уперше: цілісно обґрунтовано концепцію* підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів як інтегративну єдність методологічного, теоретичного й технологічного концептів; *розроблено систему* підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, структуровану за цільово-ціннісним, нормативно-організаційним, змістово-теоретичним, операційно-методичним, практико-рефлексивним і результативним компонентами; *спроектовано модель системи* підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів, що забезпечує інтеграцію цільово-ціннісного, змістово-теоретичного, операційно-методичного, діагностичного та результативного блоків; *визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови* ефективної підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів (ціннісно-мотиваційна орієнтація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на розвиток рефлексії як базової якості особистості молодшого школяра; створення рефлексивно насиченого освітньо-цифрового середовища професійної підготовки; практико-орієнтований характер професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів); *розроблено систему критеріїв, показників і рівнів* готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-особистісний критерії) та відповідну методикау її діагностики; *експериментально доведено* ефективність запропонованої системи підготовки та методичного забезпечення процесу формування готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії учнів початкової школи. *Удосконалено:* наукові уявлення про

сутність і структуру готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів як інтегративної професійної якості; зміст професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Початкова освіта» в частині формування рефлексивної педагогічної позиції; підходи до діагностики професійної готовності майбутніх учителів у контексті гуманістичної та компетентнісної парадигми сучасної вищої освіти. *Дістали подальшого розвитку*: положення про рефлексію як психолого-педагогічний феномен у контексті розвитку особистості молодшого школяра; теоретичні засади професійної підготовки майбутніх учителів до організації рефлексивної діяльності учнів; ідеї інтеграції вітчизняного та зарубіжного досвіду формування рефлексивних умінь школярів у систему професійної підготовки педагогів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти цілісної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів, що має прикладний характер і може бути безпосередньо використана у професійній підготовці здобувачів освіти. Практичну цінність становлять: розроблена система підготовки майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів, яка може бути інтегрована в освітньо-професійні програми спеціальності «Початкова освіта»; модель системи підготовки, що може слугувати методичним орієнтиром для модернізації змісту, форм і технологій професійної педагогічної освіти; визначені критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів до розвитку рефлексії молодших школярів, які можуть використовуватися для моніторингу якості професійної підготовки; розроблена методика діагностики стану готовності майбутніх учителів, придатна для застосування під час поточного й підсумкового контролю, а також у межах внутрішньої системи забезпечення якості освіти; методичне забезпечення процесу підготовки (навчально-методичні матеріали, завдання рефлексивного спрямування, кейси, проєктні розробки), яке може бути використане у викладанні педагогічних дисциплін, організації педагогічної практики та підвищенні кваліфікації вчителів. Результати дослідження можуть бути впроваджені в освітній процес закладів вищої освіти, використані під час розроблення навчальних програм, курсів за вибором, тренінгів і семінарів із проблеми розвитку рефлексії молодших школярів, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти України, що засвідчено довідками: Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (довідка № 2231 від 24.06.2024 р.), Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова довідка (довідка № 01.1-07/04/4728 від 23.12.2025 р.), Мукачівського державного університету (довідка № 2539 від 19.12.2025 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/01/3949 від 23.12.2025 р.), Комунального заклау «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-12/892 від 22.12.2025 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 205/04 від 24.12.2025 р.), Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія

неперервної освіти» (довідка № 691 від 23.12.2025 р.), Первомайської початкової школи № 11 Первомайської міської ради Миколаївської області (довідка № 335 від 24.11.2025 р.), Первомайської гімназії № 5 Первомайської міської ради Миколаївської області (довідка № 237 від 24.11.2025 р.), Первомайської гімназії № 10 імені Миколи Вінграновського Первомайської міської ради Миколаївської області (довідка № 02-22/478 від 12.11.2025 р.), програми стажування «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами» в рамках проекту ГО «Асоціація випускників Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова» та благодійного фонду ЮНІСЕФ «Подолання розриву: розбудова потенціалу інклюзивної освіти в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях» на базі Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова в період з 17.02.2025 р. по 30.12.2025 р. (довідка № 01.1-02/02/99 від 23.12.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Представлені в дисертації наукові результати отримано авторкою самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, які відображають основні наукові результати докторської дисертації здобувачці належить: у публікації «Професійна готовність вчителя початкових класів як детермінанта розвитку рефлексії молодших школярів», написаній у співавторстві з В. А. Шапочкою, особистий внесок полягає в обґрунтуванні сутності професійної готовності майбутнього вчителя початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів та визначенні її ролі як чинника ефективної педагогічної діяльності (авторський внесок – 50 %); у публікації «Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education», написаній у співавторстві з С. Пугачем, К. Авраменко, А. Чичук, О. Кучаєм та І. Демченко, особистий внесок полягає в аналізі особливостей формування правової компетентності фахівців у системі неперервної освіти та узагальненні педагогічних умов цього процесу (авторський внесок – 35 %); у публікації «Theoretical and Methodological Aspects of Designing the Content of Pedagogical Education», написаній у співавторстві з Л. Чемоніною, О. Карабін, Н. Салигою та С. Кондратюк, особистий внесок полягає у дослідженні теоретико-методологічних засад проектування змісту педагогічної освіти та визначенні чинників його модернізації (авторський внесок – 25 %); у публікації «Technological Features of Implementing Innovations in Institutions of Higher Education», написаній у співавторстві з Н. Левченко, В. Одарченко, І. Дятловою та П. Квіткіним, особистий внесок полягає в аналізі технологічних особливостей упровадження інновацій у закладах вищої освіти та узагальненні практик їх реалізації (авторський внесок – 35 %); у публікації «Methodological Approaches to Stimulating Innovative Activity», написаній у співавторстві з Н. Суслою, А. Лесик, О. Поповою, С. Королук та А. Циною, особистий внесок полягає в дослідженні методологічних підходів до стимулювання інноваційної діяльності та визначенні педагогічних механізмів її активізації (авторський внесок – 35 %); у публікації «Pedagogical Aspects of Improving Communication Skills of University Students», написаній у співавторстві з М. Фабіан, С. Рабійчук, Н. Павлушенко, А. Джурило та Т. Сорокою, особистий внесок полягає в аналізі педагогічних аспектів розвитку комунікативних навичок студентів закладів вищої освіти та обґрунтуванні шляхів

їх удосконалення (авторський внесок – 35 %); у публікації «The Impact of Pedagogical Innovations on the Development of the Educational Environment in the Context of Modern Challenges», написаній у співавторстві з Н. Кириленко, О. Гаврило, Р. Романишином та Р. Коперлосом, особистий внесок полягає в дослідженні впливу педагогічних інновацій на розвиток освітнього середовища в умовах сучасних викликів та визначенні перспектив його вдосконалення (авторський внесок – 35 %).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи апробовано на конференціях, форумах і семінарах різних рівнів, зокрема:

міжнародних науково-практичних конференціях – «Теоретико-методологічні проблеми сучасної психології особистості» (Івано-Франківськ, 2021), «Практико-орієнтований підхід до розвитку педагогічної та психологічної освіти в міждисциплінарному дискурсі» (Івано-Франківськ, 2022), «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Подолання кризових ситуацій у науці та освіті» (Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв, 2024), «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (Вінниця, 2025), «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Методологічні інновації в дослідженнях і викладанні: від теорії до практики» (Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв, 2025), «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи: Людина, суспільство, історія: діалог у гуманітарному просторі» (Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв, 2025), «Професійна компетентність педагога: методологія, теорія, методика, практика» (Одеса, 2025);

всеукраїнських науково-практичних конференціях з міжнародною участю – «Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу: досвід, реалії, перспективи» (Житомир, 2022), «Діяльнісний підхід у початковій освіті в реаліях сьогодення: виклики та перспективи освітньої реформи» (Черкаси, 2024), «Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві в умовах воєнного стану» (Миколаїв, 2024), «Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського в контексті професійної освіти: міждисциплінарний вимір» (Миколаїв, 2025);

всеукраїнських науково-практичних конференціях – «В. О. Сухомлинський і освіта ХХІ століття: соціальні, педагогічні та психологічні виміри» (Миколаїв, 2021), «Інноваційно-технологічна підготовка майбутніх учителів початкової школи у закладі вищої освіти» (Миколаїв, 2021), «Практико-орієнтований підхід до розвитку педагогічної та психологічної освіти в міждисциплінарному дискурсі» (Миколаїв, 2022), «Наука. Студентство. Сучасність. Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної наукової думки» (Миколаїв, 2023), «Актуальні проблеми педагогічної освіти в контексті євроінтеграції: теорія, практика, інновації» (Миколаїв, 2023), «Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах» (Київ, 2024), «Наукові перспективи та методичні інновації в розвитку початкової освіти» (Вінниця, 2024), «Наука. Студентство. Сучасність. Незламність поступу української молоді» (Миколаїв, 2024), «Теоретико-методичні засади наступності в освітньому процесі дошкільної

та початкової освіти» (Миколаїв, 2024), «Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти» (Тернопіль, 2024), «Миколаївщина і Північне Причорномор'я: історія і сучасність» (Миколаїв, 2025), «Психолого-андрагогічний супровід розвитку педагога в умовах післявоєнного відновлення освітнього середовища» (Миколаїв, 2025), «Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти» (Тернопіль, 2025);

регіональних науково-практичних конференціях – «Актуальні проблеми розвитку країн світу: історія, освіта, культура» (Миколаїв, 2024), «Актуальні питання розвитку освіти та управління освітніми закладами» (Херсон, 2025);

міжвузівській науково-практичній конференції – «Нова українська школа – середовище щасливого дитинства» (Хмельницький, 2023);

всеукраїнських науково-практичних семінарах – «Освіта ХХІ століття: теорія і практика в контексті гуманізму Василя Сухомлинського» (Миколаїв, 2023), «Теоретичні та практичні дослідження молодих вчених» (Миколаїв, 2023), «Інформаційний освітньо-психологічний супровід національно-патріотичного виховання у воєнний і повоєнний періоди України» (Київ, 2025).

Оцінка структури дисертації, її мови і стилю викладання. Структура дисертації та логіка викладу матеріалу відображають послідовність виконання основних завдань дослідження. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел.

Дисертація написана грамотною українською мовою, стиль викладання матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації. Результати дисертаційного дослідження відображено в 103 наукових і навчально-методичних працях. В 28 наукових працях відображено основні результати дослідження (19 – одноосібних), з яких: 6 статей в наукових виданнях, що входять до бази Web of Science Core Collection або Scopus, 20 статей у наукових виданнях, внесених до Переліку наукових фахових видань України, 2 розділи у колективних монографіях. У 75 працях додатково відображено наукові результати докторської дисертації, з них: 32 тези у матеріалах науково-практичних конференцій, 43 праці в інших виданнях.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові публікації, які відображають основні наукові результати докторської дисертації

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Михальченко Н. В. Складові готовності майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. 2025. № 98. С. 143-148. URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/98-2025>

2. Михальченко Н. В. Роль сімейного виховання в розвитку рефлексії молодших школярів. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 3(43). С. 1278-1288. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3\(43\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3(43))

3. Михальченко Н. В. Готовність майбутніх вчителів початкових класів до розвитку патріотичної рефлексії молодших школярів. *Суспільство та національні*

інтереси. 2025. № 7(15). С. 202-212. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-7\(15\)](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-7(15))

4. Михальченко Н. В., Шапочка В. А. Професійна готовність вчителя початкових класів як детермінанта розвитку рефлексії молодших школярів. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 3(43). С. 1822-1834. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7\(47\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7(47))

5. Михальченко Н. В. Розвиток когнітивного компоненту рефлексії майбутніх вчителів початкових класів. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 8(54). С. 631-641. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8\(54\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54))

6. Михальченко Н. В. Ідентичність як важливий чинник підготовки майбутніх вчителів майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії у дітей. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 8(49). С. 855-867. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-8\(49\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-8(49))

7. Михальченко Н. В. Менталітет і ментальність: складові професійної підготовки вчителів початкових класів до розвитку рефлексії у дітей. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 8(38). С. 1554-1569. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-8\(38\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-8(38))

8. Михальченко Н. В. Готовність майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії у дітей засобами українського фольклору. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 9(17). С. 239-252. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-9\(17\)](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-9(17))

9. Михальченко Н. В. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії дітей в процесі організації навчальної діяльності. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 9(39). С. 1425-1438. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-9\(39\)](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-9(39))

10. Михальченко Н. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії дітей шляхом мотивації до навчальної діяльності. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 9(55). С. 689-701. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-9\(55\)](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-9(55))

11. Михальченко Н. В. Психолого-педагогічна культура як складова готовності майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії учнів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2024. № 3(137). С. 526-536. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.03/526-536>

12. Михальченко Н. В. Теоретичні засади розвитку рефлексії особистості молодшого школяра: передумови та чинники. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 9(39). С. 1442-1456. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9\(39\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-9(39))

13. Михальченко Н. В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до роботи з батьками щодо розвитку патріотичної рефлексії дітей. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 10 (40). С. 1111-1123. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-10\(40\)](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-10(40))

14. Михальченко Н. В. Методична підготовка майбутнього вчителя початкових класів до реалізації програми розвитку рефлексії дітей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2024. № 4(138). С. 558-571. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/10/михальченко.pdf>

15. Михальченко Н. В. Перспектива реалізації програми розвитку рефлексії молодших школярів в системі підготовки майбутнього вчителя початкових класів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2025. № 220. С. 482-488. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-220-482-488>

16. Михальченко Н. В. Психолого-педагогічна характеристика сучасного вчителя початкових класів як складова готовності до розвитку рефлексії дітей. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2025. № 221. С. 231-235. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-221-231-235>

17. Михальченко Н. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів до розвитку рефлексії дітей: педагогічна рефлексія та ментальне здоров'я. *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 11(57). С. 944-957. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11\(57\)-944-957](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11(57)-944-957)

18. Михальченко Н. В. Сучасний стан методичної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії дітей. *Суспільство та національні інтереси.* 2025. № 12 (20). С. 554-568. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-12\(20\)-554-568](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-12(20)-554-568)

19. Михальченко Н. В. Концепція підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів *Перспективи та інновації науки.* 2025. № 12(58). С. 1192-1205. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12\(58\)-1192-1205](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-12(58)-1192-1205)

20. Михальченко Н. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів: принципи навчання у вищій школі. *Наукові інновації та передові технології.* 2026. № 1(53). С. 1198-1211. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-1\(53\)-1198-1211](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-1(53)-1198-1211)

Статті у виданнях, що індексуються в міжнародних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus:

21. Puhach S., Avramenko K., **Michalchenko N.**, Chychuk A., Kuchai O., & Demchenko I. Formation of Specialists' Legal Competence in the System of Life Long Education. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala.* 2021. Vol. 13(4). Pp. 91-112. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/472> (Web of Science)

22. Chemonina L., Karabin O., Salyga N., **Mykhalchenko N.**, Kondratiuk S. Theoretical and methodological aspects of designing the content of pedagogical education. *Rio de Janeiro : Universidade Católica de Petrópolis.* 2023. Vol. 15(3). Pp. 347-359. URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/handle/123456789/1053> (Web of Science)

23. Levchenko N., Odarchenko V., Diatlova I., Kvitkin P., **Mykhalchenko N.** Technological features of implementing innovations in institutions of higher education. *Conhecimento & Diversidade.* 2023. Vol. 15(38). Pp. 383-400. DOI: <https://doi.org/10.18316/rcd.v15i38.11053> (Web of Science)

24. Susla N., Lesyk A., Popova O., **Mykhalchenko N.**, Koroliuk S., Tsyna A. Methodological approaches to stimulating innovative activity. *Conhecimento & Diversidade* (Rio De Janeiro, Brazil). 2024. Vol. 16 (42). Pp. 483-499. URL: <https://dspace.bdpu.org.ua/handle/123456789/4850> (Web of Science)

25. Fabian M., Rabiichuk S., **Mykhalchenko N.**, Pavlushchenko N., Dzhurylo A., Soroka T. Pedagogical aspects of improving communication skills of

university students. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*. 2024. Vol. 4 (1). e01594. DOI: <https://doi.org/10.37497/2965-730X.SDGsReview.v4.n00.pe01594> (Scopus)

26. Kyrylenko N., Havrylo O., Romanyshyn R., **Mykhalchenko N.**, Koperlos R. The impact of pedagogical innovations on the development of the educational environment in the context of modern challenges. *Revista Conrado*. 2025. Vol. 21 (104). e4489. URL: <https://conrado.ucf.edu.cu/index.php/conrado/article/view/4489> (Web of Science)

Монографії:

27. Mykhalchenko N. V. Dynamics of reflection development in preschool and early primary school children. *Theoretical and methodological foundations of continuity in the educational process of preschool and primary education*: monograph. OPOLE: Academy of Applied Sciences Academy of Management and Administration in Opol, 2026. Pp. 7-35. URL: <https://share.google/8LqH0g7dWhyZ5urH4>

28. Михальченко Н. В. Ментальне здоров'я і рефлексія як чинники готовності майбутніх учителів початкових класів до педагогічної взаємодії в умовах невизначеності. *Психосоціальний супровід особистості в складних життєвих обставинах*: монографія / В. І. Шахов та ін. Вінниця: ТОВ «Твори», 2025. С. 168-201.

Наукові публікації, які додатково відображають наукові результати докторської дисертації

Тези в матеріалах науково-практичних конференцій:

29. Михальченко Н. В. Роль вчителя у розвитку патріотичної рефлексії молодших школярів в умовах Нової української школи. *Нова українська школа: теорія і практика*: матеріали Всеукраїнської конференції з проблем вищої освіти і науки (м. Миколаїв, 23 жовтня 2019 р.). Методичний вісник кафедри початкової освіти / за заг. ред. С. І. Якименко. Миколаїв: СПД Румянцева, 2019. Вип. 10. С. 144-146.

30. Михальченко Н. В. Роль професійної культури викладача закладу вищої освіти у розвитку патріотичної рефлексії особистості студента. *Неформальна та інформальна освіта як ресурс розвитку особистості*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 травня 2020 р.). К.: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. С. 77-81.

31. Михальченко Н. В. Роль ідей патріотичного виховання В. О. Сухомлинського в практиці роботи сучасного закладу дошкільної освіти. *Педагогічна толерантність як складова професіограми вчителя (актуалізація ідей В. О. Сухомлинського)*: збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Миколаїв, 24-25 вересня 2020 р.). Миколаїв, 2020. С. 44-48.

32. Михальченко Н. В. Патріотична рефлексія особистості та етнічна ідентичність. *Соціально-психологічні проблеми суспільства*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16-17 квітня 2021 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2021. С. 111-115.

33. **Михальченко Н. В.**, Марикіна А. В. Розвиток самоповаги у хлопчиків та дівчаток старшого дошкільного віку. *В. О. Сухомлинський і освіта XXI століття: соціальні, педагогічні та психологічні виміри*: збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції

(м. Миколаїв, 23 вересня 2021 р.) / за ред. В. Д. Будака, Т. М. Степанової. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2021. С. 137-141.

34. **Михальченко Н. В.**, Степанова С. А. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. *В. О. Сухомлинський і освіта XXI століття: соціальні, педагогічні та психологічні виміри*: збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Миколаїв, 23 вересня 2021 р.) / за ред. В. Д. Будака, Т. М. Степанової. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2021. С. 141-144.

35. **Михальченко Н. В.**, Трофимчук О. С. Розвиток саморегуляції поведінки дітей старшого дошкільного віку. *В. О. Сухомлинський і освіта XXI століття: соціальні, педагогічні та психологічні виміри*: збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Миколаїв, 23 вересня 2021 р.) / за ред. В. Д. Будака, Т. М. Степанової. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2021. С. 144-148.

36. Михальченко Н. В. Феномен рефлексії особистості молодшого школяра на етапі створення стандартів нового покоління. *Інноваційно-технологічна підготовка майбутніх учителів початкової школи у закладі вищої освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з проблем вищої освіти і науки (м. Миколаїв, 2 грудня 2021 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2021. С. 122-127.

37. Михальченко Н. В. Розвиток рефлексії молодших школярів на засадах науковопедагогічної спадщини вітчизняних учених. *Практико-орієнтований підхід до розвитку педагогічної та психологічної освіти в міждисциплінарному дискурсі*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 13 жовтня 2022 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2022. С. 136-140.

38. **Михальченко Н. В.**, Михальченко І. В. Аналіз розвитку самоповаги у дітей дошкільного віку. *Практико-орієнтований підхід до розвитку педагогічної та психологічної освіти в міждисциплінарному дискурсі*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 13 жовтня 2022 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2022. С. 134-136.

39. Гарей Л. В., **Михальченко Н. В.** Роль навчальної діяльності у розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Нова українська школа – середовище щасливого дитинства*: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 лютого 2023 р.). Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2023. С. 65-67. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/12185/1/Шевців_Білецький.pdf

40. Крик Л. М., **Михальченко Н. В.** Розвиток гендерного стереотипу у дітей молодшого шкільного віку. *Нова українська школа – середовище щасливого дитинства*: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 лютого 2023 р.). Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2023 р. С. 163-165. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/12185/1/Шевців_Білецький.pdf

41. Михальченко І. В., **Михальченко Н. В.** Розвиток світорозуміння у молодших школярів в умовах інтегрованого освітнього середовища. *Нова українська школа – середовище щасливого дитинства*: матеріали міжвузівської

науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 лютого 2023 р.). Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2023. С. 209-212. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/12185/1/Шевців_Білецький.pdf

42. Михальченко Н. В. Розвиток патріотичної рефлексії у дітей молодшого шкільного віку. *Нова українська школа – середовище щасливого дитинства*: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 лютого 2023 р.). Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2023. С. 212-214. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/12185/1/Шевців_Білецький.pdf

43. Мурза Н. В., **Михальченко Н. В.** Розвиток гендерного стереотипу у дітей молодшого шкільного віку. *Нова українська школа – середовище щасливого дитинства*: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 лютого 2023 р.). Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2023. С. 219-223. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/12185/1/Шевців_Білецький.pdf

44. Пундак Н. Г., **Михальченко Н. В.** Гендерні особливості розвитку самоповаги у молодших школярів. *Нова українська школа – середовище щасливого дитинства*: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 лютого 2023 р.). Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2023. С. 253-263.

URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/12185/1/Шевців_Білецький.pdf

45. Тетерва В. О., **Михальченко Н. В.** Гендерні особливості розвитку самоповаги у молодших школярів. *Нова українська школа – середовище щасливого дитинства*: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 лютого 2023 р.). Хмельницький: ПП «А. В. Царук», 2023. С. 293-293. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/12185/1/Шевців_Білецький.pdf

46. Михальченко Н. В. Патріотична рефлексія як механізм особистісного розвитку суб'єкта. *Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 19 квітня 2024 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 184-187. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059480.pdf>

47. Михальченко Н. В. Розвиток патріотичної рефлексії особистості під впливом виховного ідеалу українського народу. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті*. [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 157-160. URL: <https://rep.nuos.edu.ua/server/api/core/bitstreams/32cc8e09-7153-4ac6-af3b-s6c828a3b93f/content>

48. Михальченко Н. В. Роль психологічної культури викладача у розвитку рефлексії особистості корекційного педагога. *Сучасна логопедія: Інноваційні технології*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції / За заг. ред. В. А. Кисличенко. Миколаїв: МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2024. С. 117-122. URL: <http://mdu.edu.ua> <https://fif.nuos.edu.ua/?p=17965>

49. Михальченко Н. В. Професійна підготовка фахівців початкової освіти до розвитку рефлексії у молодших школярів. *Теоретико-методичні засади наступності в освітньому процесі дошкільної та початкової освіти*: збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 12 листопада 2024 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2024. С. 104-107. URL: <http://mdu.edu.ua> <http://mdu.edu.ua/?p=54892>

50. Михальченко Н. В. Підготовка вчителя до розвитку патріотичної рефлексії молодших школярів у контексті реалізації Концепції «Нова українська школа». *Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти*: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 15 листопада 2024 р.) / Редколегія: І. М. Вітенко, Н. Р. Бабовал, Р. С. Брик, О. В. Городецька, Т. Г. Дідух. Тернопіль, 2024. С. 159-162. URL: <https://ippo.edu.te.ua/about/news/iii-vseukrainska-naukovo-praktichna-konferenciya-vikoristannya-tehnologij-menedzhmentu-yakosti-v-upravlinni-zakladami-osviti>

51. Михальченко Н. В. Професійний розвиток рефлексії особистості. *Актуальні питання розвитку освіти та управління освітніми закладами*: матер. II регіональної науково-практичної конференції молодих науковців (м. Херсон, 30 січня 2025 р.) / За ред. В. В. Кузьменка, О. В. Кохановської. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2025. С. 142-144. URL: <https://academy.ks.ua/?p=19650>

52. Михальченко Н. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVIII: Методологічні інновації в дослідженнях і викладанні: від теорії до практики*. [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2025. С. 151-154. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspsui/bitstream/lib/73230/1/Розвиток%20сучасної%20освіти%20і%20науки_18_2025.pdf

53. Михальченко Н. В. Педагогічний аспект професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. *Інновації в суднобудуванні та океанотехніці*: матеріали XVI Міжнародної науково-технічної конференції (м. Миколаїв, 25-26 вересня 2025 р.). Миколаїв: Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2025. С. 1158-1161. URL: <https://nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2025/10/Materiali-konferencii.pdf>

54. Михальченко Н. В. Ментальність як важливий чинник підготовки майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії у молодших школярів. *Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського в контексті професійної освіти: міждисциплінарний вимір*: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Миколаїв, 16-17 жовтня 2025 р.). Миколаїв: Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. 2025. С. 206-212. URL: https://nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2025/10/Programa-konferencii-V.O.Suhomlinskogo_English.pdf

55. Криницька О. О., **Михальченко Н. В.** Психологічна підтримка осіб, які пережили травматичні події: комплексний аналіз методів, ефективності та факторів впливу. *Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського в контексті професійної освіти: міждисциплінарний вимір*: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Миколаїв, 16-17 жовтня 2025 р.). Миколаїв: Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. 2025. С. 181-186. URL: https://nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2025/10/Programa-konferencii-V.O.Suhomlinskogo_English.pdf

56. Молчанова О. М., **Михальченко Н. В.** Роль педагогічної спрямованості вчителя початкових класів у розвитку особистості учня. *Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського в контексті професійної освіти: міждисциплінарний вимір*: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Миколаїв, 16-17 жовтня 2025 р.). Миколаїв: Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. 2025. С. 212-216. URL: https://nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2025/10/Programa-konferencii-V.O.Suhomlinskogo_English.pdf

57. Пастушок О. Є., **Михальченко Н. В.** Історія повсякденності як складова сучасної історичної освіти. *Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського в контексті професійної освіти: міждисциплінарний вимір*: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Миколаїв, 16-17 жовтня 2025 р.). Миколаїв: Навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова. 2025. С. 216-222. URL: https://nuos.edu.ua/wp-content/uploads/2025/10/Programa-konferencii-V.O.Suhomlinskogo_English.pdf

58. Михальченко Н. В. Теоретико-методичні засади розвитку рефлексії особистості молодшого школяра. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том XIX: Людина, суспільство, історія: діалог у гуманітарному просторі / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2025. С. 135-137. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/790c4846-6144-4e23-a7ca-978062787ab6>

59. Михальченко Н. В. Готовність майбутніх вчителів початкових класів до розвитку патріотичної рефлексії у дітей: ідентичність та ідентифікація. *Психолого-андрагогічний супровід розвитку педагога в умовах післявоєнного відновлення освітнього середовища*: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 20-30 жовтня 2025 р.). Миколаїв: Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. 2025. С. 119-124. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70d2f692-996e-4ec1-9b5f-075c81ea32b8/content>

60. Михальченко Н. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії дітей у контексті реалізації концепції «Нова українська школа». *Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти*: матеріали IV-ої Всеукраїнської науково-практичної

конференції (м. Тернопіль, 7 листопада 2025 р.). Тернопіль: Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти. 2025. С. 144-147. URL: <https://ippo.edu.te.ua/scientific/zbirniki>

Інші видання:

61. Михальченко Н. В. Динаміка розвитку когнітивного складника патріотичної рефлексії особистості. *Збірник наукових праць Класичного приватного університету: Теорія і практика сучасної психології*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2020. № 1. Т. 2. С. 102-107.

62. Михальченко Н. В. Сутність когнітивного компонента патріотичної рефлексії особистості. *Науковий журнал з соціології та психології «Габітус»*. Видавничий дім «Гельветика», 2020. № 12. Т.2. С. 172-177.

63. Михальченко Н. В. Роль ідентифікації у розвитку патріотичної рефлексії особистості. *Danish Scientific Journal (DSJ)*. 2020. № 33. Т.2. С. 47-51. URL: https://www.danish-journal.com/wp-content/uploads/2024/03/DSJ_33_2.pdf.

64. **Михальченко Н. В.**, Вдовиченко Р. П. Особливості психодіагностики патріотичної рефлексії особистості. *Danish Scientific Journal (DSJ)*. 2020. № 35. Т. 3. С. 66-70. URL: https://www.danish-journal.com/wp-content/uploads/2024/03/DSJ_35_3.pdf.

65. Вдовиченко Р. П., **Михальченко Н. В.** Деякі аспекти педагогічної системи Марії Монтесорі. Будапешт, Венгрія. *The scientific heritage*. 2020. № 47 Т. 3. С. 10-12. URL: <https://www.scientific-heritage.com/wp-content/uploads/2020/09/VOL-3-No-47-47-2020.pdf>.

66. Михальченко Н. В. Фактори розвитку патріотичної рефлексії особистості. *Danish Scientific Journal (DSJ)*. 2020. № 42. Т. 4. С. 46-49. URL: https://www.danish-journal.com/wp-content/uploads/2024/03/DSJ_42_4.pdf.

67. Вдовиченко Р. П., **Михальченко Н. В.** Підготовка майбутніх педагогів до виховання дітей дошкільного віку на засадах гуманістичних цінностей. *Danish Scientific Journal (DSJ)*. 2021. № 45. Т. 2. С. 10-14. URL: https://www.danish-journal.com/wp-content/uploads/2024/03/DSJ_45_2.pdf

68. **Михальченко Н. В.**, Вдовиченко Р. П. Роль виховання у розвитку патріотичної рефлексії особистості. *Budapest, Hungary. Magyar Tudományok Journal*. 2021. № 50. С. 43-47.

69. **Михальченко Н. В.**, Михальченко І. В. Роль менталітету у розвитку патріотичної рефлексії особистості. *Danish Scientific Journal (DSJ)*. 2021. № 46. Т. 3. С. 36-40. URL: https://www.danish-journal.com/wp-content/uploads/2024/03/DSJ_46_1.pdf.

70. Вдовиченко Р. П., **Михальченко Н. В.**, Шапочка К. А., Галицька Т. С., Сажина Т. Сюжетно-рольова гра як засіб виховання старших дошкільників. *Warszawa, Polska. Colloquium-journal*. 2021. № 27 (114). С. 10-13. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/solloquium-journal-27-114-2021>

71. Вдовиченко Р. П., **Михальченко Н. В.**, Шапочка К. А., Нагорна І. В., Трофимчук О. С. Особливості виховання патріотичних почуттів у дошкільників на засадах педагогічної спадщини Василя Сухомлинського. *Warszawa, Polska. Colloquium-journal*. 2021. № 27 (114). С. 13-17. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/solloquium-journal-27-114-2021>

72. Вдовиченко Р. П., **Михальченко Н. В.**, Шапочка К. А., Лоза Д. О., Марикіна А. В. Особливості формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку. *Warszawa, Polska. Colloquium-journal*. 2021. № 27 (114). С. 17-21. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/solloquium-journal-27-114-2021>

73. **Михальченко Н. В.**, Вдовиченко Р. П., Шапочка К. А., Степанова С. А., Михальченко І. В. Розвиток творчих здібностей особистості у ігровій діяльності. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. 2021. № 28 (115). С. 20-25. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/solloquium-journal-28-115-2021>

74. **Михальченко Н. В.**, Вдовиченко Р. П., Шапочка К. А., Марикіна А. В., Лоза Д. О. Самоповага особистості дошкільника як психологічна проблема. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. 2021. № 28 (115). С. 25-29. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/solloquium-journal-28-115-2021>

75. **Михальченко Н. В.**, Вдовиченко Р. П., Шапочка К. А., Трофімчук О. С., Каращук Ю. В. Детермінанти розвитку саморегуляції особистості дитини. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. 2021. № 28 (115). С. 29-33. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/solloquium-journal-28-115-2021>

76. Vdovychenko R., Shapochka K., **Mykhalchenko N.**, Pavluk A. National education of preschool children in sofia rusova pedagogy. *Warszawa, Polska. Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. 2021. № 70. С. 33-37.

77. Vdovychenko R., Shapochka K., **Mykhalchenko N.**, Shvets T. Pedagogical conditions for the formation of professional competences of future educator of preschool institution. *Warszawa, Polska. Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. 2021. № 70. С. 37-41.

78. Михальченко Н. В. Національно-патріотичне виховання в закладах дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для дистанційного навчання. Миколаїв: СПД Румянцева Г.В., 2021. 150 с.

79. Михальченко Н. В. Психологія професійного вигорання: навчально-методичний посібник. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2022. 138 с.

80. Shapochka K., Vdovychenko R., **Mykhalchenko N.**, Kurchatova A. Pedagogical conditions of senior preschool age children acquaintance with the rules of safe behavior in the modern city. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. 2022. Część 2. № 5 (128). С. 20-22. URL: <https://colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2022/05/Colloquium-journal-2022-128-2.pdf>

81. Шапочка К. А., Вдовиченко Р. П., **Михальченко Н. В.** Професійне вигорання педагогічних працівників. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. 2022. №32 (155). С. 15-19. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/colloquium-journal-32-155-2022>

82. **Михальченко Н. В.**, Шапочка К. А., Михальченко І. В. Роль виховання у розвитку патріотичної рефлексії дітей молодшого шкільного віку. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. 2022. № 33 (156). С. 37-41. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/colloquium-journal-33-156-2022>

83. Kubitskyi S., Domina V., **Mykhalchenko N.**, Terenko O., Mironets L., Kanishevskaya L., Marszałek L. Modern Paradigm of Organization of the Management Mechanism by Innovative Development in Higher Education Institutions. *International*

Journal of Computer Science and Network Security. 2022. № 22(11). Pp. 141-148. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202211/20221120.pdf

84. Шапочка К. А., Вдовиченко Р. П., **Михальченко Н. В.** Розвиток пізнавальної активності молодших школярів за педагогічними ідеями О. Савченко. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. 2023. Część 1. № 4 (163). С. 32-35. URL: <https://colloquium-journal.org/en/journal/colloquium-journal-4-163-2023>

85. **Михальченко Н. В.**, Шапочка К. А., Михальченко І. В Роль сім'ї в розвитку рефлексії молодших школярів. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. 2023. Część 1. №12 (171). С. 30-34. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/colloquium-journal-12-171-2023>

86. Михальченко Н. В. Роль вчителя початкової освіти у розвитку патріотичної рефлексії дітей молодшого шкільного віку. *Освіта XXI століття: теорія і практика в контексті гуманізму Василя Сухомлинського* : колективна монографія / за заг. ред. С. І. Якименко. Миколаїв: Іліон, 2023. С. 139-165.

87. Михальченко Н. В. Рефлексія молодшого школяра: навчально-методичний посібник для змішаного навчання. Частина 1. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2023. 120 с.

88. Михальченко Н. В. Складові рівнів розвитку патріотичної рефлексії особистості. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том 12: Виклики та можливості науки та освіти у контексті сучасних трендів [колективна монографія] / Наукова редакція: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 144-156. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/0eeb20b3-cd9e-4903-98ab-4bd8f286a49a>

89. Шапочка К. А., **Михальченко Н. В.**, Шапочка В. А. Супервізія – професійна підтримка в інклюзивній освіті. *Warszawa, Polska. Colloquium-journal*. 2024. Część 1. №32 (225). С. 55-57. URL: <https://colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2024/12/Colloquium-journal-2024-225-1.pdf>

90. Михальченко Н. В. Рефлексія молодшого школяра: навчально-методичний посібник для змішаного навчання. Частина 2. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2024. 132 с.

91. Михальченко Н. В. Рефлексія молодшого школяра: навчально-методичний посібник для змішаного навчання. Частина 3. Миколаїв: видавець Румянцева Г. В., 2024. 132 с.

92. Михальченко Н. В. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів засобами української символіки. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том 13: Інновації в освіті та науці: трансформація підходів і технологій [колективна монографія] / Наукова редакція: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2025. С. 168-178. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/74884dd9-0db1-4c75-b686-2bf36628ce42>.

93. **Михальченко Н. В.**, Михальченко І. В. Аналіз чинників розвитку рефлексії особистості в сім'ї. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. 2025. № 39 (232). С. 36-40. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/colloquium-journal-39-232-2025/>.

94. **Михальченко Н. В.**, Михальченко І. В. Професійне вигорання педагога в умовах невизначеності: ментальне здоров'я і рефлексія. *Warszawa, Polska. Colloquium-Journal*. 2025. № 68 (261). С. 80-85. URL: <https://colloquium-journal.org/zhurnal/colloquium-journal-67-260-2025-2>

95. Михальченко Н. В. Готовність майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів. *Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку*: матеріали з проблем початкової освіти, вищої освіти і науки (м. Миколаїв, 2025 р.). Миколаїв: Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, 2025. Випуск 14. С. 72-76.

96. **Михальченко Н. В.**, Михальченко І. В. Симптоми професійного вигорання педагогів та фахівців. *Гуманітарний вісник НУК: збірник наукових праць*. Миколаїв: Іліон. 2025. Випуск 18. С. 157-165. URL: <http://hvnuk.com.ua>.

97. Михальченко Н. В. Складові готовності майбутніх вчителів початкових класів до розвитку рефлексії учнів в умовах інклюзивного навчання. *Гуманітарний вісник НУК: збірник наукових праць*. Випуск 18. Миколаїв : Іліон, 2025. С. 143-150. URL: <http://hvnuk.com.ua>.

98. **Михальченко Н. В.**, Молчанова О. М. Готовність майбутніх вчителів початкових класів до організації навчальної діяльності молодших школярів. *Гуманітарний вісник НУК: збірник наукових праць*. Випуск 18. Миколаїв: Іліон, 2025. С. 354-362. URL: <http://hvnuk.com.ua>.

99. **Михальченко Н. В.**, Криницька О. О. Психологічна підтримка осіб, які пережили травматичні події: комплексний аналіз методів, ефективності та факторів впливу. *Гуманітарний вісник НУК: збірник наукових праць*. Миколаїв: Іліон, 2025. Випуск 18. С. 150-157. URL: <http://hvnuk.com.ua>

100. **Михальченко Н.**, Шапочка В. Технологія спільного викладання в забезпеченні супроводу дитини з особливими освітніми потребами. *Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал: Інклюзивне навчання*. 2025. Том 107. № 4. С. 84-91. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2025.07>

101. Михальченко Н. В. Педагогічна психологія: навчальний посібник. Миколаїв: СПД Румянцева Г. В., 2025. 132 с.

102. Михальченко Н. В. Рефлексія у спілкуванні та професійне вигорання під час війни: poradnik для вчителів: посібник. Миколаїв: ГО «Асоціація випускників НУК імені адмірала Макарова», UNICEF для кожної дитини, 2025.

103. Шапочка К. А., Прасол Д. В., **Михальченко Н. В.** Інклюзивна освіта: стратегії, виклики та професійна підтримка: навчально-методичний посібник. Миколаїв: ГО «Асоціація випускників НУК імені адмірала Макарова», UNICEF, 2025. 215 с.

Дисертація Михальченко Наталії Вячеславівни «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів», подана на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти є самостійною та завершеною науковою працею, відповідає вимогам, передбаченим п. 7-9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197).

УХВАЛИЛИ:

1. Рекомендувати дисертаційне дослідження Михальченко Наталії Вячеславівни «Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до розвитку рефлексії молодших школярів» до розгляду у спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.
2. Затвердити розгорнутий висновок кафедри освітніх наук щодо докторської дисертації Михальченко Наталії Вячеславівни (додається).

З даного запитання відбулося голосування.

Результати голосування:

«за» – 8;

«проти» – немає;

«утримались» – немає.

Постанова і висновок прийняті відкритим голосуванням одностайно.

Головуючий на засіданні фахового семінару

доктор педагогічних наук, доцент
доцент кафедри освітніх наук
ЦДУ імені Володимира Винниченка

Микола ДУБІНКА

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітніх наук
ЦДУ імені Володимира Винниченка

Наталія САВЧЕНКО

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітніх наук
ЦДУ імені Володимира Винниченка

Тетяна ОКОЛЬНИЧА

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітніх наук
ЦДУ імені Володимира Винниченка

Микола ДУБІНКА

«26» березня 2026 р.

